

ВІСНИК THE HERALD

- VISNYK

Свобода народам!
Свобода людині!

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

З М І С Т

І. В-к — Микита їде	1
Леонід Полтава — Люблю твій дар ...	3
Хосе Ортега і Гассет — Бунт мас	4
І. Хорольський — Ловлять шпигунів	7
Вадим Лесич — Забуті та непомічені	8
Алла Косовська — Думки в концерті	14
Борис Грінвальдт — Чекаєш	14
Йосип Позичанюк — Зваба	14
„ „ — Зелений шум	15
Борис Грінвальдт — Злотодень	15
Леонід Полтава — Поетові	16
„ „ — Мова	16
В. Давиденко — Лист до редакції	17
Х. — 3 листа молодого поета	20
Михайло Островерха — Під Чорним Островом	20
О. Музиченко — У країні копаного м'яча	22
П. Васильченко — В очеретах над Мжою	24
А. Орликовський — Нафтова експансія ССРСР на середущу Європу	28
Петро Кізко — Мистецька проза без ... мистецтва	29
Л. П. — „Ми приходім с востока“	30

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ

НА ФОНД ДОПОМОГИ РОДИНИ СЛ. П. СТЕПАНА БАНДЕРИ ЗЛОЖИЛИ:

(Імена жертводавців проголошуємо в порядку надходження)

ДІТРОИТ, МІЧ.

(Продовження виказу жертводавців з попереднього числа)

Листа ч. 532. Збірщик М. Когут — \$65.00.

\$35.00 — М. Когут.

По \$5.00: Т. Когут, О. Попек, В. Сторожук, М. Воробець, М. Масловський.

\$3.00 — Вілик.

\$2.00 — Т. Кропек.

Листи чч. 529, 528, 508. Збірщики: Коновальський — Лось — \$385.00.

По \$10.00: Я. Коновальський, І. Совірка, В. Гарасимів, В. Решетилевич, Я. Яцків, М. Лось, В. Стрілецький, І. Кеван, К. Григорій, К. Володимир, І. Гриньків, А. Косак, І. Вутрій, І. Сливка, В. Несторович, О. Василяк, Д. Гика, М. Сірей, М. Дашинич, І. Врездень, С. Лань, О. Войдун.

По \$5.00: М. Війтович, О. Козар, І. Полочек, О. Павлович, Я. Лаба, С. Андріяшко, М. Стельмах, В. Ваб'як, А. Груник, С. Онисків, М. Воронович, О. Кіт, І. Горішний, І. Чайковський, С. Михайлів, П. Василенко, Т. Пастух, М.о Скочеляс, П. Ферко, М. Філь, О. Карпінський, І. Сливка, П. Стецько, І. Галів, О. Осадичак, А. Корб'як.

По \$3.00: В. Сорока, М. Мицьо, О. Стрілецький, М. Онішак.

По \$2.00: Е. Лужецький, С. Колісник, В. Микуляк, Д. Палюх, Л. Вей, В. Коцелко, С. Манько, М. Макар.

По \$1.00: О. Соловейко, М. Михайловський, О. Осадчук, П. Сивак, Д. Вогун, І. Ваверчак, М. Корнило.

Листи чч. 561, 600. Збірщики: В. Зубар і М. Терлецький — \$478.00.

\$100.00 — д-р І. Дутко.

По \$50.00: Л. Футала, Ф. Токарчук.

По \$30.00: В. Зубар, Г. Гарбар.

По \$25.00: М. С. Дольницький, В. Футала, Український Народний Дім.

\$20.00 — М. Мошгук.

По \$10.00: О. Куцло, М. Хмільовський, Т. Стефанюк, М. Кінаш, В. Чмир, М. Панасюк.

По \$5.00: С. Липка, І. Кордуба, Рудницький, д-р А. Савдик, О. Кудрик, А. Гнатушко, Ф. Гузіль, К. М. Панащук, І. Чикало, Е. Чухрак, М. Віляк, Т. Грицай.

\$2.00 — В. Косаренко.

\$1.00 — І. Куцьо.

Листи чч. 512, 530. Збірщики: П. С. і Я. Тарнавський — \$277.00.

\$50.00 — І. Ровенчук.

По \$35.00: П. С., Я. Тарнавський.

\$20.00 — С. Антоняк.

По \$10.00: Капустій, Р. Сливка, П. Шнурівський, Л. Флис, В. Драган.

По \$5.00: В. Слободян, Р. Вілик, І. Яблонський, В. Ковальчук, І. Войдун, С. Влазовський, В. Грицай, Е. Мунштук, М. Костюк, І. Зелінка, Ю. Мепко, В. Зварич, Д. Волощук, А. Триш.

По \$3.00: П. Мусик, Д. Заревич, В. Стрихар.

По \$2.00: І. Вільховський, І. Магас, П. Войтович.

По \$1.00: Ю. Вайкунич, Войкеняч.

Листа ч. 571. Збірщики: П. Куций і М. Полянський — \$75.50.

\$35.00 — П. Куций.

По \$10.00: С. Мокрий, М. Полянський.

По \$5.00: В. Петрашук, Е. Драгінда.

\$3.00 — Н. Кузьо.

\$1.00 — М. Залуцький, В. Шеремета — 50 центів.

Листа ч. 591. Збірщики: М. Федішин, Ф. Тимочко — \$177.00.

\$30.00 — М. Федішин.

По \$25.00: Ф. Тимочко, І. Ващук.

\$15.00 — Т. Березюк.

По \$10.00: С. Стефанюк, М. Стельмах, М. Зальопаний, П. Сапа.

По \$5.00: Т. Винничук, І. Войко, А. Блащук.

\$3.00 — Я. Крупяк.

По \$2.00: В. Савка, І. Нагорняк, І. Шкільник, І. Масляк, В. Вязюрка, П. Жілінський, С. Чистух, Я. Вазюк.

По \$1.00: І. Куцло, Г. Туричук, І. Столяр, І. Ладика, М. Дворянин, О. Махно, М. Барабаш, К. Качмар.

Листа ч. 515. Збірщики: Кобилянський і Левицький — \$30.00.

\$10.00 — А. Кобилянський.

По \$5.00: Л. Шехович, В. Скаський, І. Левицька, О. Шехович.

Листа ч. 518. Збірщики: В. Коваль і М. Заблоцький — \$82.00.

\$25.00 — М. Заблоцький.

По \$10.00: М. Лопушанський, В. Груник, О. Палаташ.

По \$5.00: І. Кіндрат, П. Химич, В. Головатий, А. Лісикевич, І. Цар.

По \$1.00: І. Глива, О. Мудрий.

Листа ч. 521. Збірщик В. Скульський — \$78.00.

\$35.00 — Г. Озарків.

По \$10.00: В. Скульський, О. М.

По \$5.00: Р. Пачовський, І. Воляр, І. Преведа.

По \$2.00: Дацко, Д. Несторович, Р. Прийма.

По \$1.00: Т. Вітроченко, В. Курило.

Листи чч. 576, 577. Збірщики: І. Карп'як і С. Леськів — \$157.00.

\$50.00 — Г. Королишин.

\$25.00 — С. Леськів.

\$20.00 — Карп'як.

\$10.00 — М. Терлецький.

По \$5.00: Т. Скальський, Д. Бойко, П. Іванишин, В. Гевко, В. Волошин.

\$3.00 — М. Скальський.

По \$2.00: Ю. Іроденко, Ю. Бойко, М. Миська, Т. Виноградник, Н. Найдук, В. Стояловський.

По \$1.00: В. Трубілович, А. Животко, А. Сисак, І. Вонсуль, А. Грабовецький, А. Дворчин, В. Іваніків, О. Романків, П. Клименко, В. Трухан, К. Запотний, І. Романчак.

50 центів — В. Ільчишин.

Листи чч. 551, 552, 553. Збірщики: М. Пиц і Г. Курилів — \$198.00.

По \$25.00: В. Сироватка, М. Пиц.

(Продовження на стор. 32-ій)

ВІСНИК

I. В-к

МИКИТА ЇДЕ!

Новина: Микита очолить совєтську делегацію і прибуде на Сесію ОН. Політична ініціатива з ласки великої політики в його руках. Вчора він гостював у сусідній Фінляндії на уродинах 60-літнього президента її, а оце вибирається на світову трибуну до Нью Йорку. Президент Фінляндії не думав з уродин робити події, але некоронований властитель московського царства сам напросився „відвідати свого сусіда”.

Три роки тому, гостюючи у фінів з Булганіним, він висловив бажання перетворити Балтійське море в „мирне море”. Нині, коли фіни дебатують над справою вступу Фінляндії в бльок Скандинавських країн, Микита, відвідуючи сусіда, очевидно, пробував побільшити опіку над Фінляндією. На сесію ОН він прибуде з великою свитою журналістів і буде балагурити на світовій трибуні. З того лакеї-журналісти зроблять, для вжитку в імперії, подію світового значення, а гарячі прихильники дружби з імперією пробуватимуть клеїти паризькі черепки.

Повідомляючи про свою милість представників преси, Хрущов, ніби ненароком, додав: „Було б добре, коли б президент Айзенгавер і перший міністер Великобританії МекМіллен пішли за моїм прикладом і прибули на чолі своїх делегацій до Нью Йорку на сесію ОН”. Що хазяїн імперії їде незпроста, то річ безспірна. У Вашингтоні гадають над тим, що хоче досягнути він в країні, уряд якої вчора на судовій комедії над летуном Паверсом пробували судити в Москві. Не виключено, що з світової трибуни в Нью Йорку Кремль плянує вплинути на виборчу боротьбу в країні, але це не є головним завданням приїзду. Те можна буде зробити побічно, так між іншим. Якби не розважали дипломати над несподіваною візитою московського хана, її подумано всебічно, і приціл роз-

раховано добре в нинішній „мирній війні”. Московська адміністративно-політична машина використає візиту, щоб утверджувати в народах: нам все дозволено, ми все можемо. Вчора глумилися над урядом США, а нині на їхній землі, з трибуни ОН закликаємо уряди до конференції на вершинах. Використовуючи трибуну світової організації хазяїн Росії заманюватиме в імперські сильці новопосталі країни. Особисті зустрічі, щедрі обіцянки своє зроблять. Є й інші, більш поважні цілі у Микити — всі вони скеровані на послаблення і розклад протисовєтського бльоку і скріплення московського.

Хрущов вибирається на розмови про роззброєння не сам, а з вождями комуністичних країн, якими „опікується” Москва. Літом цього року в спільному повідомленні вони засудили „войовничий догматизм” Червоного Китаю. Всі учасники бухарестської наради, крім Китаю, Монголії і Албанії, де виступав Хрущов 24-го липня, погодилися підтримувати хазяйську лінію Москви. Обвинувачувано китайських керівників за те, що вони, буцім то, заплющивши очі, „механічно наслідують те, що говорили і писали Маркс-Ленін, зовсім не зважаючи на неможливість стосувати ті гасла в умовах атомової війни”.

В Москві відкритого зудару з „капіталізмом” не хочуть з багатьох причин. Першою, очевидно, є спротив національних республік проти московського централізму. Непокойть Кремль і господарсько-економічний стан в імперії. На липневому пленумі ЦК недаром стверджено, що з виконанням плянів семилітки відстає Казахстан, Україна, Грузія, Узбекистан і інші економічні райони. Цебто відстають всі. Як не чваняться большевики своїми успіхами, але дійсний стан з новою технікою за окресленням пленуму „не підкріплюється матеріально-тех-

нічними ресурсами". А дійсний стан з „ресурсами” такий, що при зударі країна не витримає напруги, а союзники, що в час другої війни рятували, стали тепер ворогами. Та й сучасне покоління большевиків це вже не та гвардія, що „консолідувала” Росію після жовтня, завойовуючи національні республіки. В керівної імперської верхівки видихався большевицький фанатизм, вона хоче, користуючись привілеями, насолоджуватись життям, а не ризикувати. Нинішнє керівництво, з його лисячою вдачею, обережне, коли йдеться про ризико війни. Воно по-хазяйському підходить до здобутого, уникаючи ризика втратити його, тим більше, що бачить небезпеку відцентрових тисків поневолених країн на імперський централізм. В Москві здають собі справу з того, що в перші дні відкритого конфлікту ненависть до большевизму в окупованих країнах виллється у відкрити війну проти Росії. Не забувають і можливих змін в політиці Заходу в перші дні конфлікту до поневолених націй. Хоч-не-хоч, а та політика змушена буде зайняти окреслене становище до визволення, а це розв'яже війну проти Росії. У московському штабі розуміють це і уникають ризика втрати, а втрачати Москві є що.

І цілком природньо, що Москва так наполегливо і послідовно уникає відкритого конфлікту. В „Правді” за 13 серпня ц. р. Б. Пономарьов доводить що „мирне співіснування є вищою формою класової боротьби між двома протилежними системами: соціалістичною і капіталістичною”. Повторюючи заявлені фрази Хрущова про „мирність”, Пономарьов називає „порочною” думку тих, що вважають війну неминучою. Мовиться не про американських „підпалювачів війни”, а про „деякі особи Китайської Народньої Республіки, що спотворюють слова Леніна, приписуючи йому твердження про неможливість співпраці між комуністич-

ним і капіталістичним таборами” („Известия”, 13. VIII. ц. р.).

**

Про китайсько-московські розходження чи про тріщину у взаєминах між двома імперіями згадувалось у „Віснику”, зокрема після паризької конференції. Останнім часом розходження так поглибилися, що дехто не виключає відкритого конфлікту між двома імперіями. Ми далекі від того, щоб ворожити в реальність швидкого конфлікту між Китаєм і ССРСР, залишаємо це тим чаклунам, що, страхаючи Захід 600 мільйонами озброєних китайців, накидають думку про співпрацю з ССРСР, щоб в мирі рятувати західню цивілізацію від „жовтої небезпеки”. Заторкуємо ті відносини лише в зв'язку з приїздом Хрущова на трибуну ОН. Нині вже про монолітність в комуністичному таборі не наважуються говорити і найліберальніші миротворці, а про світовий комунізм говорять далі, коли думають про цілість і неподільність большевицької імперії.

Тертя і нелади між Пекіном і Москвою давні, а останніми часами вони надто увиразнилися. Офіціоз Тіта „Борба”, повідомляючи про відклик Москвою всіх її експертів і спеціалістів з Червоного Китаю, пригадав подібну ситуацію між Югославією і ССРСР 1948 року, коли дійшло до ідеологічного розриву між комуністичною партією Югославії і Москви. Провідна китайська газета „Женміншбао” з обуренням пише про Советський Союз як „захисника капіталістичного імперіялізму”. Називаючи співіснувальну політику Москви „ревізійною”, газета висловлює впевненість, що „більшість народів світу... а особливо працюючі маси підтримають наш (китайський) погляд, а не погляд лакеїв і підлабузників імперіялізму”.

Не лишається в боргу і московська преса. Кожна сторона говорить про ідеологічні розходження, хоч на нашу думку причина їх не в ідеології, а в економіці і характері московсько-китайських відносин. Китай надто великий для такої „опіки”, яку здійснює Москва над країнами Східньої Європи. І з цього випливає взаємозалежність між Пекіном і Москвою, а не однібочна підпора, яку встановлено у відносинах до країн Східньої Європи. Має значення і те, що, захопивши владу самі (лише при посеред-

„VISNYK” — „THE HERALD”
Published by Organization for Defense of Four
Freedoms of Ukraine, Inc.
Monthly except July and August when bimonthly.
Second class postage paid at General Post Office,
New York, N. Y.

I. Wowczuk Editor in Chief
Address: P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

ній підтримці Кремля і попустительстві політики Вашингтону), китайські комуністи хочуть зберігати ту незалежність, про що не можуть і думати країни Східної Європи.

На теренах Азії російська большевицька експансія зустріла молодого розбудженого конкурента в особі китайського комунізму. Не оглядати ж красиви їздив Хрущов, Мікоян і Ворошилов в Індонезію, Бірму і Індію, а здобувати приязнь, щоб через неї закріпити московське панування на азійських просторах, де зустрілися політичні інтереси двох сил з однією ідеологією. Нині комуністичну дію в країнах Східної Азії більше унапрямує Мао-Тзе-Тунг, як Хрущов. Та й Північний В'єтнам, як і Північна Корея, більше супутники китайської імперії як московської. Китай ближче до них та й легше унапрямувати внутрішні відносини в Азійських країнах з Пекіну, як з Москви.

На характер взаємин двох комуністичних потуг мало вплив і те, що Мао, ще до здобуття влади, „вчення” Маркса і Леніна розвивав і достосовував до китайських умов. А коли владу було здобуто, то Москва не наважилась накинути цілковито московське „вірую” Китаєві, а придумала для нього окремий вислів „співрівна братня демократія”. До смерті Сталіна ця „співрівність” зберігалася, а коли владу перейняв сталінський паяц Хрущов, то претенсії Мао на першість у комуністичному проводі посилювалися. Це бачили в Москві, тому і паломництво з Москви до Пекіна було частіше, як з Пекіну до Москви. Правда, Китай в переведенні індустріалізації відсталого країни економічно залежний від Москви, але та залежність не гарантує політичного контролю Москві над експансією китайського комунізму в Азії.

З отих відносин між двома потугами витворився різний підхід до міжнародних проблем. Китайському комунізмові губити немає чого. Мао якось заявив, що Китай не боїться атомової війни, бо й після неї в країні залишиться 200-300 мільйонів людей, а цього цілком досить для „будівництва комунізму”. Навпаки в ній він надіється здобути панівне становище в Азії.

В Москві навпаки переконані, що большевицька стратегія розкладу демократії через підривно дію компартій і забивання клинів в оборонно-політичні союзи є далеко надійнішою

Леонід Полтава

ЛЮБЛЮ ТВІЙ ДАР...

Люблю твій дар: не визнавати
Середніх барв, неневних тонів:
Коли зірки — так Зодіаки,
Коли вже радість — так на топпи;
А коли крок — так той, крилатий,
З напруженням всієї сили,
Що, обернувши й смерть у свято, —
Виводить з власної могили!

1960

зброєю, якою без ризику можна закріпляти московське панування в світі. Цю впевненість Москви підкріплює невиразна постава т. зв. Заходу до визволення країн поневолених большевизмом. Повоєнна практика мирного відвойовування шматків у вільного світу і накидання йому московської думки дає підстави большевикам негативно ставитись до „войовничости” свого китайського „співбрата”.

На ньюйоркській маскарадї, де крім Хрущова будуть головними лицедїями московські васали, Кремль хоче показати Китаєві міць і монолітність комуністичного бльоку. А декларація ми про мир і роззброєння посилити свої позиції серед прихильників співіснування за всяку ціну. Хоч безглуздість формули мирного співіснування очевидна, але на Заході, де так уникають конфлікту, та формула, підсичувана великопростірними фікціями, ще має своїх прихильників. Співіснувальна фікція з большевиками і витворила отой стан безвиході, в який загнала світ великопростірна політика. Використовуючи її московські властители можуть погрожувати, піднімати повстання на чужих територіях і криваво розправлятись з тими, що змагаються за волю проти імперської сатанї. Нинішня ситуація в світі нагадує стан вагїтності, коли штучно затримується порід. „Мирність” в цьому стані за формулою співіснування і буде намагатись продовжити московський хазяїн з лакеями підопічних країн на сесії ОН. Але та „мирність” не рятує від зудару, а скоріше наближає до нього, увиразнюючи прірву, над якою водить світ великопростірна політика, уникаючи стати на прю з московським імперіалізмом.

4 вересня.

Хосе Ортега і Гассет

БУНТ МАС

Примітивізм і історія

Паирода завжди навколо нас. Вона самодостатня. У хащах природи ми можемо безкарно бути дикунами. Ми навіть можемо рішити ніколи не покидати дикунства, ризикуючи хіба приходом інших людей, що не є дикунами. Але, в засаді, існування вічно примітивних народів є можливе. Є такі. Брайссіґ назвав їх „народами вічного світланку”. Вони лишилися у зупинених, скрижанілих присмерках, що не ведуть до жадного полудня.

Так буває в світі, що є лише природою. Але не буває так у світі, що є цивілізацією, як наш світ. Цивілізацію ми не „знаходимо” навколо нас, вона не є самодостатня. Вона штучна і вимагає митця чи ремісника. Коли ви хочете використати вигоди цивілізації, але не ладні підтримувати цивілізації . . . , ви розчаруетесь. В одну мить не стане цивілізації. Одна необережність, і коли ви оглянетесь навкруги, все пішло з димом! Неначе знято килим, що заслоняв чисту природу, знову з'являється по-первісному праліс. Джунґлі завжди примітивні. І навпаки. Все примітивне — це джунґлі.

Романтиків усіх віків хвилювали ці сцени насильства, де підлюдська природа знову підкоряє собі людську білість жінки, і вони малювали лебедя, здригаючись, над Ледою; бика з Пасіфазю і Антіопу під козлом. Узагальнюючи, вони знайшли більш витончено непристойне видовище в краєвиді з руїнами, де цивілізований, геометричний камінь душиться в обіймах лісової рослинності. Коли добрий романтик бачить будинок, перша річ, яку шукають його очі — це „жовта гірчиця” на карнизах чи на даху. Вона проголошує, що в кінці все є земля; що всюди знову виростає праліс.

Було б нерозумно сміятися з романтика. Романтик також має рацію. Під цими невинно первертними образами криється величезна і віковична проблема: відношення між цивілізацією і тим, що лежить поза нею — природою, між раціональним і космічним. Отже, я дозволю собі зайнятися цим питанням при іншій нагоді, щоб у слухний час самому бути романтиком.

Але тепер я маю протилежну роботу. Ходить про те, щоб стримати наступ пралісу. „Добрий європеець” повинен тепер присвятитися поважній проблемі, що, як відомо, тривожила Австралійські штати: недопустити, щоб опунції здобували терен і витиснули людей до моря. Десь у сорокових роках дев'ятнадцятого століття якийсь емігрант із півдня, що тужив за рідними краєвидами — за Малягою, Сіцилією — взяв із собою до Австралії горщик з блаженською опунцією. Сьогодні австралійські бюджети переобтяжені великими витратами на війну проти опунції, що вторгнулася в континент і щороку здобуває понад квадратний кілометр ґрунту.

Людина маси вірить, що цивілізація, в якій вона народилася і якою вона користується, така ж спонтанна й первобутня, як природа, і тим самим вона обертається в примітива. Цивілізація їй здається пралісом. Я це вже сказав раніше, але тепер треба додати деякі уточнення.

Засади, на яких опирається цивілізований світ — якого треба утримати — неіснуючі для сучасної пересічної людини. Її не цікавлять основні вартості культури, вона з ними не солідаризується, не бажає служити їм. Як це сталося? З багатьох причин; але тепер я виділю тільки одну.

Чим даліше поступає цивілізація, тим складнішою й тяжчою вона стає. Проблеми, що вона сьогодні висуває, є надзвичайно заплутані. Щоразу меншає кількість людей, що їх розум стоїть на висоті цих проблем. Повоєнний час дає нам зовсім ясний приклад. Відбудова Європи — як ми бачимо — занадто альгебраїчна справа, і звичайному європейцеві не по силі таке витончене діло. Це не тому, що бракує засобів для розв'язки. Бракує голів. Точніше кажучи; є деякі голови, та їх дуже мало; але пересічна маса середньої Європи не хоче насадити їх на свої плечі.

Нерівновага між складною витонченістю наших проблем і якістю розумів буде дедалі збільшуватися, коли цьому не протидіяти, і в цьому основна трагедія нашої цивілізації. Че-

рез саму плідність і певність її формотворчих засад її жнива зростають кількісно і якісно, переростаючи сприйнятливість нормальної людини. Я не думаю, що це ставалося коли-небудь у минулому. Всі інші цивілізації згинули через недостатність своїх засад. Європейська, натомість, загрожує впасти з протилежних причин. У Греції та Римі збанкрутувала не людина, а її засада. Римська імперія зліквідувалася через брак техніки. Коли вона осягла високої кількості населення і коли це широке співжиття вимагало розв'язки певних матеріальних нагальностей, яку могла знайти тільки техніка, світ пішов шляхом інволюції, регресу, розкладу.

Але тепер банкрутує людина, бо вона не може тримати кроку з поступом своєї власної цивілізації. Огідно слухати, як відносно культурні люди розмовляють про найелементарніші теми дня. Вони скидаються на необтесаних мужиків, що грубими незграбними пальцями хочуть підібрати голку зі стола. Наприклад, обробляється політичні та суспільні теми зі знаряддям тупих концепцій, що служили двісті років тому, щоб підходити до ситуацій, що фактично були вдвісті разів менш складні.

Передова цивілізація — це та сама річ, що важкі проблеми. Тому, чим більший поступ, тим більше він загрожений. Життя дедалі краще; але, очевидно, дедалі складніше. Ясно, що в міру ускладнення проблем, також ускладнюються засоби, щоб їх розв'язати. Але необхідно, щоб кожне нове покоління опанувало ці засоби. Між ними — конкретно кажучи — є один, що зовсім ясно зв'язаний з поступом цивілізації, а саме, мати багато минулого за плечима, багато досвіду; одним словом: історія. Історичне знання — це техніка першого порядку, щоб зберігати й продовжувати розвинену цивілізацію. Вона не дає нам позитивних розв'язок для нових життєвих конфліктів — життя завжди відмінне від того, чим воно було, — та натомість вона дозволяє нам оминати помилки інших часів. Але коли ви старі та й ваше життя починає бути важким, і коли ви при тому ще втратили пам'ять минулого та не користаєтеся своїм досвідом, тоді все виходить погано. Отже, я вірю, що це така ситуація в Європі. „Найкультурніші” люди нині страждають від неймовірного незнання історії.

Я тверджу, що сьогодні провідні європейці знають далеко менше історії, ніж людина з вісімнадцятого чи навіть з сімнадцятого століття. Те історичне знання правлячих меншин — правлячих *sensu lato* — уможливило неймовірний поступ дев'ятнадцятого століття. Політика вісімнадцятого століття продумана з метою уникнути помилки всієї попередньої політики, вона задумана з увагою на ті помилки і охоплює в своїй сутності якнайширший досвід. Але вже дев'ятнадцяте століття почало тратити „історичну культуру”, хоч у ту добу спеціалісти дуже удосконалили її як науку¹). Це нехтування у великій мірі зумовило його своєрідні помилки, що сьогодні важать над нами. В його останній третині почалась — хоч іще прикрито — інволюція, регрес до варварства, себто до наївності й примітивізму людини, що не має минулого, чи забула його.

Тому большевизм і фашизм, ці дві „нові” політичні спроби, що переводяться в Європі та на її окраїнах, — це два ясні приклади істотного регресу. Ось так через принагідний зміст їх доктрин, який, окремо беручи, звичайно, має в собі зернятко правди — хто у всесвіті не має трошки рації?, — як через антиісторичний, анахронічний підхід до їхньої частки рації. Це типічні рухи маси, керовані, як усі подібні рухи, людьми пересічними, несвоєчасними, без доброї пам'яті, без „історичного сумління”. Вони поводяться з самого початку, наче вони вже відійшли в минуле, наче вони належать до якоїсь стародавньої фавни, хоч і з'являються в наші дні.

Не в тім питання, чи хтось большевик і комуніст, чи ні. Я не дискутую про вчення. Неймовірною й анахронічною річчю є те, що комуністи 1917 року кинулись робити революцію, що своєю формою тотожна зі всіма минулими та в якій ані трохи не виправлено вад і помилок старовинних революцій. Тому російські події не цікаві з історичного погляду; тому вони аж ніяк не є початком людського життя. Це, навпаки, монотонне повторення завждішньої революції, це попросту шабльон революцій. Доходить до того, що серед тих багатьох ходячих фраз, що їх склав старий людський до-

1) Вже тут ми починаємо бачити різницю між станом наук епохи та її культури, яким ми швидко займемося.

свід про революції, немає ні однієї, яка не знайшла б жалюгідного підтвердження, коли її прикласти до цієї революції. „Революція пожирає власних дітей!” „Революція починається поміркованою партією, зараз переходить до екстермістів і дуже швидко починає вертатися до реставрації” і т. д. і т. п. До цих стародавніх банальностей можна додати ще декілька менше знаних, але не менш достовірних істин, з-поміж них оцю: революція не триває довше як п'ятнадцять років, період, що збігається з розквітом одного покоління²⁾.

Хто насправді прагне створити нову суспільну чи політичну дійсність, мусить передусім постаратися, щоб новостворена ситуація пере-креслила ці благі шаблони історичного досвіду. Я особисто резервую прикметника „гені-яльний” для того політика, що ледве почав діяти, як уже починають сходити з розуму професори історії в інститутах, побачивши, що всі „закопи” їх науки уневажнені, перервані, обернені в попіл.

Змінивши показчик большевизму, можна зробити подібні твердження про фашизм. Ані одна ані друга спроба не є „на висоті часів”, вони не містять у собі всього минулого в перспективі, а це необхідна передумова, щоб перевершити його. З минулим не можна змагати-ся у рукопаш. Майбутнє перемагає, поглинаючи його. А коли воно залишить якусь частину, то це його загибель.

І один і другий — большевизм і фашизм — це два псевдосвітанки; вони не провіщають завтрашнього ранку, а ранок якогось архаїчного дня, що його вже не раз прожито; це два примітивізми. І такими будуть усі рухи, що впадуть у таке безглуздя і почнуть навкулачну

²⁾ Одне покоління діє біля тридцяти років. Але це діяння ділиться в два етапи і прибирає дві форми: під час першої половини — приблизно — цього періоду, нове покоління займається пропагандою своїх ідей, волінь і смаків, що під кінець набирають сили та переважають у другій половині його перебігу. Але покоління виховане під його володінням уже приносить нові ідеї, хотіння й смаки, що їх починає поширювати в публічній атмосфері. Коли ідеї, хотіння й смаки керованого покоління крайні, і отже революційні, то нове покоління антикрайне і антиреволюційне, себто, істотно реставраторське своїм духом. Ясно, що під реставрацією не слід розуміти просто „поворот до старих порядків”, чим реставрації ніколи не були.

бійку з тією чи іншою частиною минулого, замість того, щоб перетравлювати його.

Нема сумніву, що треба перевершити лібералізм дев'ятнадцятого століття. Але цього якраз не може зробити той, хто, як фашисти, декларує себе антилібералом. Бо антилібералами чи не-лібералами були люди перед добою лібералізму. І оскільки останній уже протріюмфував, він повторить свою перемогу безліч разів, або все — лібералізм і антилібералізм — скінчиться руїною Європи. Існує невмолима хронологія життя. У ній лібералізм пізніший від антилібералізму, або, іншими словами, він більш життєвий, так як гармата є грізнішою зброєю ніж спис.

На перший погляд, позиція анти-щось видається пізнішою за оте щось, бо вона означає реакцію проти нього та вимагає його попереднього існування. Але новизна, якою являється анти швидко розпливається в пустий негативний жест і лишає як самотній позитивний зміст лише якийсь пережиток. Той, хто заявляє, що він „анти-Петро” не робить нічого іншого, перекладаючи його ставлення позитивною мовою, як заявляти, що він прихильник світу де Петро не існує. Але якраз така ситуація існувала в світі, коли Петро ще не народився. Антипетрівець, замість того, щоб зайняти місце після Петра, займає місце перед ним і перемотує цілий фільм на минулу ситуацію, після якої неминуче знову з'явиться Петро. Отже, з тими всіма анти стається те саме, що, згідно з легендою, сталося з Конфуцієм. Він народився, звичайно, після свого батька; але, чорт його побери! він народився маючи вже вісімдесят літ, тоді як його родителі мав тільки тридцять. Всяке анти — тільки просте й пусте ні.

Все було б гаразд, якби ми ясним і виразним ні знищили минуле. Але минуле — це в істоті *revenant*. Коли відкинути його, воно вертається, і то неминуче. Тому самотнє справжнє перевершення його — це не відкидати його. Числитися з ним. Діяти з увагою на нього, щоб ухилитися, щоб уникнути його. Словом, жити „на висоті часів”, з перебільшеною свідомістю історичної кон'юнктури.

Минуле має рацію, свою власну рацію. Коли йому не признати її, воно вернеться й буде вимагати її, накидаючи разом з нею свої по-

І. Хорольський

ЛОВЛЯТЬ ШПИГУНІВ

Експерти від „совєтознавства”, знайомлячи американського читача з життям в ССРСР, на підставі офіційних показників і баченого через інтуристські окуляри, чомусь не згадують про дуже важливу прикмету большевизму — боротьбу з шпигунами. Шпигуноманія не припинялась ніколи в совєтському житті. Різно називано її, але суть була та сама — скерувати увагу суспільства на невидимих ворогів і цим в певній мірі відвернути його ненависть від режиму на когось. Термін шпигуни винайдено десь перед другою війною, а коли шукати родоводу його, то треба б пригадати словесну муштру воєнка царської армії, якому щодня втовмачувано бути пильним до „зовнішніх і внутрішніх” ворогів. Большевики ту грамоту змодерні-

милки. Лібералізм мав певну рацію, і її треба признати у віки віків. Але він не мав цілої рації, і тому треба відкинути його помилки. Європа мусить заховати свій істотний лібералізм. Це передумова, щоб перевершити його.

Коли я говорив тут про фашизм і большевизм, то лише побічно, зачіпаючи тільки їх анахронічні риси. Ці риси, на мою думку, невіддільні від усього, що сьогодні ніби тріюмфує. Бо нині тріюмфує маса, і тому лише ті задуми, що сформувала вона, насичені її примітивним стилем, можуть святкувати позірну перемогу. Але поза тим, я тепер не розглядаю ієтоти ні одного ні другого, так як я не намагаюсь розв'язати вічну дилему між революцією та еволюцією. Максимум, що цей нарис зважається вимагати — це щоб революція чи еволюція були історичні, а не анахронічні.

Тема, якою я займаюся на цих сторінках, політично неутральна, бо вона належить до багато глибших сфер як політика зі своїми чварами. Консерватор чи радикал є однаковою масою, і ця різниця — що в кожній добі була дуже поверхова — ніяк не перешкоджає, щоб обидва були одним і тим же — збунтованою черню.

Немає надії для Європи, коли її долю не покладеться в руки дійсно „сучасних” людей, що відчувають, як під ними здригається ціле підґрунтя історії, що знають сучасну висоту життя і гидують усякою архаїчною і примітивною поставою. Нам потрібна суцільність історії, щоб бачити, чи нам удасться вирватися з неї, а не щоб погрузнути в ній.

зували, охопили нею все населення і відповідно до імперських обставин і потреб в одному періоді наголовують внутрішніх ворогів, а в другому зовнішніх.

На початку, коли Москва завойовувала нації, що відновили були свою державну незалежність, поборовавалось „контрреволюціонерів”. На зміну тому, після закріплення влади, заведено боротьбу з „шкідниками”, а потім з „клясовими ворогами”. Після проголошення, що в ССРСР побудовано „безклясове суспільство”, стали боротись з „ворогами народу”, бо як же в „безклясовому суспільстві” боротись з клясовими ворогами! А незадовго перед останньою війною в совєтську словесність введено термін „шпигуни” і адміністративно-політична машина з її колосальним апаратом почала боротись з ними. Шукали їх в степах колхозники, комсомольські бригади в містах. В піонерських загонах і осередках комсомолу дітей і юнаків вчили як ловити і висліджувати шпигунів. Дурніші й підліші захоплювались цим і, занедбуючи навчання, ловили шпигунів на базарах, на вокзалах, на переїздах, скрізь, де тільки можна. Пригадується один випадок. 15-річна дівчина з тиждень не відвідувала школи, а потім „героїчно” з'явилася на комсомольські збори, улаштовані міським комітетом, і плела як то вона в поїздах між П'ятихатками і Дніпропетровськом впіймала аж 15 шпигунів.

В перші дні війни „шпигуноманія” досягла таких розмірів, що коли пригадуєш те нині, то не хочеться вірити, що то була дійсність. В. м. Н. чудесний пляж, за яким чарівні плавні. Попарившись в прозорому дніпровському піску, після купелі, хочеться в холодок, під верби. Але там найчастіше можна натрапити на ловців шпигунів. „Ваші документи!” і тоді виправдуйся. Найчастіше жертвами пильності в містах ставали люди, що не знали міста. Запитає чоловік дороги в міліціонера, а він — „пред'яви документи!”. Не завжди вони є при собі, або щось видається підозрілим — і шпигуна впіймано. Аж десь через місяць спала та гарячка, коли місто почали бомбардувати німецькі штукаси. Тоді начальство, що організовувало ловецтво шпигунів стало не до того.

Влітку цього року, як підготовлялась судова комедія над летуном Паверсом, в містах, де бувають чужинці розгорнуто кампанію висліджування шпигунів. На початку, кілька днів підряд, совєтське радіо закликала населення „остерігатись американських шпигунів”. Орган ЦК КПСС „Коммунист” надрукував спеціальну статтю, в якій говориться про посилені напливи шпигунів, що „прибувають під маскою туристів і туристів-фахівців і навіть вчених агентів розвідки США й інших імперіалістичних країн”. Описується в статті, для переконливості, як піймано одного шпигуна з фотоапаратом, і після цього в околицях Москви створено „добровільну цивільну міліцію для боротьби з шпигунами”.

В Києві, пише „Комсомольська Правда“, американський студент Шульц розпропагував якогось громадянина так, що той зробився ворогом советського ладу. Сталося те дуже просто. Зустрілися, і студент подарував киянинові якусь одяжину, біблію і кілька книжок. І той погодився стати активним шпигуном. Газета обурена, що „є ж такі негідники, які за якусь чужинецьке лахміття ладні продати свою честь і зрадити батьківщину“. Що кияни цікавляться кожним чужинцем, то є знаним, про це розповідають всі відвідувачі, а „Комсомольська Правда“ те тільки підтверджує. Не далеко від правди й твердження офіціозу комсомолу, що кияни-українці ненавидять накинута їм „кипучую, могучую, непобедимую батьківщину“. Розповідав один подорожній, що в київському ресторані студенти, як переконалися, що він не комуніст, відверто висловлювали свою ненависть до московської опіки.

Хвиля шпигуноманії підноситься в імперії, коли збільшуються труднощі, які хитають імперською будівлею. Непевність становища завжди породжує боязкість у керівників її. Велике зацікавлення населення до чужинців непокоїть большевиків, тому й пущено лозунг „лови шпигунів!“ Ловлять їх в Москві, а найбільше в столицях національних республік, а оце почали ловити й в Східній Німеччині. Її органи безпеки офіційно повідомили, що за останній місяць на терені Східної Німеччини спіймано і арештовано 140 шпигунів, очевидно, завербованих американцями на терені Західної Німеччини. Повідомляючи, безпека не дописала, бо якись приручені ті шпигуни, коли частина їх, як говориться в повідомленні, тільки перейшли кордон — зголосилися і призналися, що будуть розвивати шпигунську діяльність. Ну, а далі все буде як по писаному: суд, покаяння і остоорога населення, щоб воно боялося.

Нинішня хвиля шпигуноманії так нагадує сталінську з 30-их років і передвійськових часів. В Кремлі видно побачили, що навіть отой лімітований і цензурований доступ чужинецьких відвідувачів не проходить без впливу на населення і вирішили з коекзистенційного шляху повернути на сталінську дорогу, з її імперськими віхами боротьби з капіталістичним оточенням. Боротьбу з чужинецьким світом завжди стосувала імперія у внутрішній політиці для скріплення централізму влади. То була своєрідна концепція імперська. Большевики запозичили її з золотого фонду російської історичної думки, якою пояснювано самотність історичного процесу і сутність самовладства. Схема тої концепції проста: вороже оточення і небезпека нападу ззовні змушують до оборони, а оборона може бути осягнута через централізацію влади і позбавлення населення свободи.

Нова хвиля імперської шпигуноманії є нічим іншим, як практичним застосуванням історичної російської концепції в нинішньому посильному централістичному курсі Кремля. Очевидно, що той курс веде до посилення колоніальних оброчів в неросійських республіках, а зокрема в Україні. Передвісниками того є те, що психоза шпигуноманії і політичний терор найдош-

Вадим Лесиз

ЗАБУТІ ТА НЕПОМІЧЕНІ

(Із нотаток про поетів і письменників моєї доби
1930-их років)

У прискорено змінному калейдоскопі подій і появлень останніх десятиріч чимало імен і творів припало порохом забуття. З'явлення радше одноразові, або й не мавши особливої яскравості, — ще й заглушені гуркотом воєнних колісниць і зчаста поражені безликою агонією доби, — непомітно губилися із поля зору нечисленних зрештою наших спостерігачів біжучого літературного процесу.

Не намагаючись претендувати на вичерпність, хотів би я у цій короткій статті накреслити у кількох основніших рисах мої враження від творчості власне кількох (далеко не всіх) таких забутих і непомічених західноукраїнських і еміграційних поетів і письменників мого покоління, чи точніше мого десятиліття, цебто таких, що їхні перші літературні виступи мали місце у 1930-их роках, — а які потім переважно замовкли і перестали публікуватися (може й писати), або ж перекинулися на інші роди творчості, чи теж відійшли в якийсь інший спосіб чи з іншої причини (переважно невідомої нам) з літературного обрію, або вже (і то найчастіше) і немає їх поміж живими.

Імена деяких із них відомі для вузкого кола літераторів і близьких до них людей, але їхня творчість у великій мірі — забута, а якщо й запам'ятана деким із сучасників, то здебільшого у дуже неясному і нерідко у викривленому виді. Деякі імена, як імена поетів, майже зовсім чужі й невідомі для значної більшості не тільки читацької публіки, але й самих літераторів, особливо молодших.

Цих кілька моїх коротких характеристик — хай буде водночас не тільки теплою згадкою про давніх колег (знайомих мені особисто і незнайомих), але й бажав би я цієї статтею (як і іншими, зрештою) — дати майбутньому істо-

кульніше розгортається в Києві і Львові, і в інших столицях поневолених націй. Те, що в Москві бояться західних впливів на населення і вказують йому дивитись за шпигунами, зайвий раз підтверджує ідейно-політичну слабкість імперського режиму.

рикові української літератури допоміжний матеріал для безстороннього і повного зображення цього, на свій лад бурхливого, відтинку нашої доби у літературі.

Мало кому відоме ім'я І в а н а А т а м а н ю к а, автора коротких ліричних мініатюр. Брат поета Василя Атаманюка, який перебував від 1918-их років у підсоветській Україні і загинув пізніше десь на засланні у советському приполяр'ї. Іван Атаманюк співробітничав м. ін у львівському журналі „Світ”. Друкувався мало, власної збірки поезій не видав ніколи. Його лірики оповиті якоюсь наче б ідилічною тужливістю, мелодійні і пливучі з джерел народної пісні, із свіжими, нетрафаретними образами, мали своєрідну пастелеву м'якість і ніжність. Іван Атаманюк, родовитий гуцул, жив дуже бідно. Хворів базедовою недугою та почувався самотнім і опущеним. Що з ним, чи живе — невідомо.

Цікаво починав С е р г і й К у ш н і р е н к о, з яким теж невідомо, що сталося. Ще будши студентом варшавського університету друкувався на сторінках українських студентських журналів і львівського „Вісника”. Видав одну збірку поезій п. з. „Пружинь” десь при кінці 1930-их (1937 ?) років. Його поезії, хоч не позбавлені деякої бомбастики, мали виразистість і своєрідну цільність. Хоч ще молодечі, але з тривожними пророснями відчуття грядучої доби, мали розмах розлогої Волині (він походив із Волині) та її ще тоді не розбудженої ваготи. Ще цікавіше заповідались його новелі, друковані у „Віснику” в роках 1937—39. Була в них живість і прояви визрілої психологічної підбудови.

Поезією шляхетної кляси, хоч ще молодечого світосприймання, блиснула талановита (але забута) збірка В о л о д и м и р а Г а в р и л ю к а „Соль в тиші” (1935 ?), який зараз же (невідомо чому) цілковито замовк, віддавшись, мабуть, виключно творчості у ділянці плястичного мистецтва, як своїй професійній праці. Поезії Володимира Гаврилюка мали свій кольорит і доволі високу, як натоді ще молодого автора, технічну культуру.

Містична древність, майже казочність проглядала з волинських і поліських віршів І в а н а К о р о в и ц ь к о г о, автора однієї лиш збірки поезій „Віще зілля” (1936). Лірика Іва-

на Коровицького — ніжна і запашна, як запах його рідних Володимир-Волинських садів, образівстю зближена до імажинізму Богдана Ігора Антонича, часом дещо Єсенінська, часом із відгуками Филиповича, а ще більше Ольжича, із натяками тихої меланхолії, ще не зовсім скристалізована, здивовано молодеча і технічно не зовсім ще досконала, іноді навіть альбомна, але свіжа і заповідала прихід нового поета. В одному із своїх волинських віршів, де над нічною Волинню („слово болоче Волинь у серці ніяк не уміститься”), коли „руки здіймають каліки”, а — святим омофором „над Почасвом Соняшна Діва”, — є особливий образ, який непомильно стверджує щирість і правдивість поезії Коровицького. Цей образ: „звірі нюхають ніч Твою”. Є в ньому якийсь наче б кристал асоціацій. У цій гострій свіжості несподіваного та дуже простого водночас образу є якась безпосередньо щира і уточнено синхронізована поетична інструментація.

На жаль, ця збірка була першою і, як досі, останньою поетичною китицею „віщого зілля” Івана Коровицького. Він замовк як поет так само тихо і непомітно, як і з'явився. Перейшов всеціло у ділянку літературознавства та дитячої літератури. Ніжність і своєрідна казочність його ліризму помітна також на його оповіданнях для дітей.

І в а н Д у р б а к — теж один із тих, що замовкли. Друкувався в половині і при кінці 1930-их років передовсім у львівському католицькому журналі „Дзвони”. Його вірші не виявляли якогось більшого розмаху чи якоїсь чіткішої оригінальності, але мали в собі тепло і елементи деякої свіжості вислову, що їх він тоді ще не розвинув далі, переставши писати (чи тільки друкуватися?).

Подібно до віршів Дурбака, не виявляли більшого розмаху ліричні мініатюри В о л о д и м и р а П о с т р и г а ч а, які друкував він зрідка у львівському „Літературно-Науковому Віснику” (потім у „Віснику”) д-ра Дмитра Донцова. Вони мали в собі лагідне тепло почувань, непогані формою, але не сильної поетичної кристалізації, може надто вирівняні і притишені. Де він, чи живе — невідомо. Ма- буть згинув на Волині (хоч сам він — галичанин) під час німецької окупації.

Замовк теж цілковито **Н а р ц и з Л у к і я н о в и ч** (син сеньйора сучасних львівських письменників Дениса Лукіяновича), автор виданої 1934 р. у Львові (В-во „Ізмарагд”) історичної поеми „Князь Олег Віщий”.

До забутих і недоцінених поетів належить померлий вже на останній еміграції (1946 р.) талановитий, але мало популярний **А в е н і р К о л о м и є ц ь**. Теплий спогад про нього (з деякими переяскуваннями) п. з. „Перервана пісня надії” пера Докії Гуменної (журнал „Нові Дні”, Торонто, чч. 46 і 47, 1953), яка познайомилась з ним уже на еміграції у Зальцбурзі і здружилась з ним та з його родиною, — остав без відгуку. Авенір Коломиєць несправедливо надалі лишився у забутті. На його непопулярність вплинув був, безперечно, в першу чергу його перехід на початку 1930-их років до „Нових Шляхів” Антона Крушельницького, а потім його віддалене перебування на глухій волинській провінції, яке дуже послабило було його зв'язок із тодішніми центрами західноукраїнської і еміграційної літератури (Львів, Прага, Варшава). І хоч він пізніше відійшов від „ново-шляхівського” середовища, ніколи вже, аж до останньої еміграції, не зблизився до тодішніх національних літературних центрів, а жив майже на культурному відлюдді. Ще 1932 р. появилася його збірка поезій „Провісні кадри”, накладом „Нових Шляхів”, у цьому журналі були друковані м. ін. поема „Дев'ятий вал” (із гострими мотивами клясової боротьби), драматична сатира (чи сценічний жарт) „Суд над Дон-Жуаном” і інші поетичні твори. Пізніше, після „ново-шляхівського” періоду, Авенір Коломиєць друкувався вже лиш як автор (переважно під псевдонімом Марко Крилатий) дитячих казок, дитячих віршів і п'єс у „Світі Дитини” і в журналіку „Школярник”. Окремим виданням появляється лиш „Казка темного бору”. Значна більшість його поезій, оповідань і драматичних творів залишилася недрукованою, у рукописах.

Поезія Авеніра Коломиєця має печать експресіоністичної манери, часом нагадує риторичну патетику Маяковського, експансивна своєю буйністю, яскрава образowo, часами пошарпана, іноді навіть розхристана, але сильна у виразі і драматична у своїй основі. Таким же було і його життя. Авенір Коломиєць переходив

тяжкі життєві досвіди, зневірявся, западався сам у собі, знову проривався, поринав у світ казки (його творчість для дітей) — і никнув, завмирав у глибокій зневірі і в осамітненні та у важкій недузї, яка його й пододала, не давши йому розгубленому — знайти себе і утвердитися в завершенні.

Ще жажливіший був кінець талановитого, хоч забутого, поета і письменника **І в а н а Ч е р н я в и** (Еміля Кіцили). Його повісили гітлерівці в одному польському містечку (Влоцлавек) біля Варшави, правдоподібно (за неперевіреною вісткою), на донос якогось із жителів містечка, що не завагався у своєму шовінізмі післати на смерть українського поета, політично — до речі — ніде не заангажованого, але людини щирого слова і одвертої думки, м. ін. одруженого з полькою. Так згинув поет, всіма майже забутий, але талановитий, колись життєрадісний і веселий, у молодості — богеміст і бродяга у найліпшому розумінні, абсолютно чесний — як людина, пізніше — працюючий і устаткований батько родини, безпосередньо перед війною в роках 1937—39 — дотепний фельетоніст соціалістичного польського щоденника у Варшаві „Роботнік”. Його поезії були радше творами його молодості (пізніше він перейшов був на прозу), хоч — безумовно — талановиті, але ще недороблені і не досить поглиблені пережиттями теми, наче з чорновика безжурного мандрівника і сантиментально-мелодійного трубадура (збірка „Ступені”, 1929 р. і вірші друковані переважно у львівському тижневику „Неділя”). Огірченість віє від його сатир (збірка „Портрети без етикетки”, 1935 (?) рік), які у великій мірі мали пасквільне вістря, але написані з пасією і темпераментом сатирика, живі образowo і ритмічно, не позбавлені гострої авто-сатири. У прозі починав від фантастики юнака (повість „На сході — ми”), перейшов лябіринти психологічного поглиблення та перехрестя суспільно-гострих перекроїв дії, з визріваючим прозрінням сатирика, іграючи стилістичними калямбурами з легкістю жонглера (повість „Люди з чорним піднебінням”), — та дійшов доволі скоро і цілком ще замолоду до психологічно чітко зарисованої новелі (у журналі „Ми” у Варшаві), що було вершиною його літературних осягів. Трагічна, насильна смерть перервала його

бурхливе життя незаспокоючої і спраглої вічного руху і постійних перемін, неймовірно життєрадісної людини, та далеко не виявленого повнотою у своїй творчості поета справжнього обдарування.

Психологічний тип характерника з несамовитою вибуховою силою і екстенсивним розмахом траєкторії слова (писаного і живого) серед забутих і великою мірою недоцінених письменників мого покоління, це — померлий перед кількома роками, десь, здається, у Середній Європі — **А н д р і й К р и ж а н і в с ь к и й**. У початках своєї творчості відданий усім естетвом співробітник „Літературно-Наукового Вістника” д-ра Д. Донцова, а пізніше його найзавзятіший противник — Андрій Крижанівський не знайшов ніколи — ані особистої, ані творчої рівноваги. Він автор кількох (друкованих головним чином у „Літературно-Науковому Вістнику”) темпераментно написаних новел у неоромантичній манері Миколи Хвильового, з драматичною безпосередністю патетики і її стилістичними зворотами типу Бориса Пільняка, і кількох повістей, друкованих в рр. 1932—39 у журналі „Ми”, які ніколи не появилися окремими книжковими виданнями, дарма, що Крижанівський був співредактором журналу „Ми” (посполю редагованого з Іваном Дубицьким, а пізніше як член більшоесобової колегії). Повісті Андрія Крижанівського — це Гамсунівської школи і філософії (особливо Гамсуновий „Пан”) повість „Сонце в пісках”, далі — із деякими експериментальними формально елементами, психологізоване, радше оповідання п. з. „Очі в труні”, і врешті повість про Гол. Отамана Симона Петлюру та трагедію відступу з України „Історія одного вагону”. Твори Андрія Крижанівського мало відомі ширшому загалові, його постать не лиш як автора (особливо публіцистичного), але і як людини, глибоко суперечлива в опініях сучасників, проте його повісті й новелі, незалежно від цих моментів, мають вартість талановитої белетристики, і — читаючи нераз твори наших теперішніх прозаїків (з поцей- і потойбіччя політичного світу), — жалієш що немає між нами ані нових творів Андрія Крижанівського, ані його самого між живими.

Особливою постаттю був покійний вже **Б о р и с О л ь х і в с ь к и й**. Феноменальний по-

ліщук великих обдарувань і людина апостольського серця. Блискучий публіцист і глибокий історик (знаменитий його „Вільний нарід” — глибокий есей на маргінесі „Історії Русів”, виданий у В-ві „Варяг” [воно ж видавало журнал „Ми”], Варшава, 1937). Любитель і знавець старовини, співробітник Українського Національного Музею у Львові. Автор стилістично майстерних та поетично відчутих, із живо увипукленими історичними пасажами та з тонким історіософічним поглибленням, літературно високовартісних есеїв про Полісся, Холмщину й Підляшшя („Вітер в нетрях” у журн. „Ми”, 1935 р.; у 1940-их роках у „Наших Днях”: „Там, де орли в землю вгрузли” і „На північних межах. Невигадані оповідання”). Вникливий історик (хоч за формальними студіями правник) і вдумливий мислитель, а перш за все талановитий есеїст Борис Ольхівський не вспів, на жаль, ширше розвинути своєї творчості. Хоч ніяк не тип героя, але справжній ідеаліст не лиш словами, а й у чинах, попав добровольцем в уніформ українського дивізійника під час останньої війни, і в наслідок перестуди під час військових вправ і захворіння нефритом, помер пізньою весною (десь у травні або в червні) 1944 року у військовій лічниці в містечку Саган на Шлеську. Про постать Бориса Ольхівського появилася досі один лиш, короткий, але сердечний нарис Івана Коровицького п. з. „Спогад про Б. Ольхівського” (журн. „Київ”, Філадельфія, 1951, ч. 3), та він не вичерпує теми і не обговорює усіх писань Ольхівського, хоч дуже суттєво його характеризує як людину і як письменника. Поза цим прекрасним нарисом Коровицького не появилася досі нічого про цього непересічно талановитого письменника, а постать його, і його — хоч і нечисленні, але позначені справжнім талантом твори, — покривас байдужість і забуття.

До низки непомічених та забутих поетів і письменників мого покоління можна би додати ще кількох призабутих членів львівської літературної групи „Листопад”, в першу чергу автора сповнених внутрішнього тепла, безпретенсійних поезій і оповідань (особливо пригодницьких із сенсаційною приправою) **А н а т о л я К у р д и д и к а**, який покинув літературу для журналістики, отже відомого більшості публіки — як журналіста, а не як поета і пись-

менника, — та ще одного забутого поета цієї групи — Р о м а н а О л ь г о в и ч а, автора імпресіоністичних мініатюрних картин свого часу, навіяних романтикою недавніх ще тоді визвольних змагань 1918—20 років. Їх обидвох: Анатолія Курдидика і Романа Ольговича можна б навіть уважати найпрямішими продовжувачами стрілецької поезії Романа Купчинського з її своєрідною народно-пісенною романтикою і нескладною (а як же нелегкою іноді своєю безпосередністю і упрощеннями) технікою пісні. Роман Ольгович і Анатоль Курдидик зовсім замовкли, не видавши ані однієї збірки поезій. Анатоль Курдидик видав кілька збірок оповідань („Ясні вогні” — легенди, 1929; „Маленькі борці”, 1932) та два більші пригодницькі оповідання „Тайна одного знайомого”, 1935, і „Три королі і дама”, 1943, останнє у краківському видавництві „Вечірня Година”.

До майже забутих авторів, але дещо старших віком, належить — знаменита і високої культури есеїстка („За державну бронзу”, Львів, 1938) і авторка поезій у прозі (збірка „Райська яблінка”, 1931) Д а р і я В і к о н с ь к а (Ліна Федорович-Малицька), відома головним чином своєю талановитою студією-есеєм до славетного роману Джеймса Джойса “Ulysses” („Джеймс Джойс — тайна його мистецького обличчя”, 1934), та С т е п а н Л е в и н с ь к и й, співробітник журналу „Ми”, літературної газети „Назустріч” і щоденника „Діло”, автор незвичайно культурних і цікавих оповідань та малюнків з подорожі світом: „Від Везувія до пісків Сагари”, „З японського дому” та „Схід і Захід”, які вийшли окремими виданнями у 1930-их роках. Степан Левинський працював якийсь час у польській консульській службі на Далекому Сході, чимало подорожував, особливо по Азії та Африці, що й лягло в основу тематики таких небуденних у нас подорожничих і з екзотичними сюжетами оповідань. І Дарія Віконська і Степан Левинський — уже не живуть. Вони обоє старші віком від обговорюваного мною покоління, але їхні дебюти зв’язані із 1930-ми роками та з духом цього часу.

Також у майже цілковитому забутті — талановиті подорожничі репортажі з далеких екзотичних країн С о ф і ї Я б л о н с ь к о ї. Її

збірка репортажів і подорожних вражень з північної Африки п. з. „Чар Марока”, видана, здається, десь в половині 1930-их років, як рівно ж інші її подорожницькі розповіді про південно-китайських піратів та з Цейлону, — написані живо і барвисто, виявляли не лиш живий обсерваційний хист авторки, але її своєрідну письменницьку культуру. Від війни Яблонська мовчить (у зальцбурзьких „Останніх Новинах” в році 1949 появилася була її коротка згадка — спогад про померлого десь якраз в цьому часі Степана Левинського, — і це був одинокий знак життя, яким дала про себе знати Яблонська), якимось непомітно відійшла від літературного життя, і навіть невідомо, де і в яких умовах вона тепер перебуває.

Уже, на жаль, мало відомі молодшому поколінню талановиті оповідання і нариси з життя звірят пера В а с и л я К а р х у т а. Його повість про вовків „Цупке життя”, оповідання „Пшеничні нетри”, нариси „Поклик вольних” (останні накладом І. Тиктора у Львові, 1934 р.) — писані доволі експресійним, згущеним стилем, з якоюсь, наче б Лондонівською життєрадістю та водночас слов’янською спочутливістю, заповідали новий і свіжий талант у західно-українській прозі цього десятиліття. На жаль, війна і советська окупація перервали його літературну активність. Перед останньою війною Василь Кархут працював лікарем на Волині. Що з ним сталося пізніше — невідомо, мабуть — доживає десь на засланні.

Поволі забуваються імена В а с и л я Т к а ч у к а і Ж и г м о н т а П р о ц и ш и н а, двох талановитих письменників, які вже не живуть. Жигмонт Процишин, що виступав також під псевдонімом Павло Марійчин, колишній член групи „Листопад” у Львові, помер цілком молодю у Бельгії 1945 р. Він був дуже типовим виразником своєї доби, що й висловив у талановито написаних, чітких сюжетних коротких оповіданнях, які увійшли до єдиної його збірки „Молоде покоління”, 1933, нагородженої на конкурсі Товариства Письменників і Журналістів (ТОПЖ) у Львові цього ж року. Василь Ткачук, походженням з Гуцульщини, автор нарисів і оповідань у стилі Стефаніківському („Сині чічки”, „Золоті дзвіночки” і пізніше у 1940 р. видана київським „Радянським Письменником” збірка новель п. з.

„Весна“), остався в Україні, але вже, мабуть, не живе. Від 1940-их років ніде немає про нього згадки, як про живого. Останньо (вже 1960 року) згадує його між іншими на сторінках київської „Вітчизни“ письменник Петро Панч у спогаді п. з. „Львів, Коперника 42“, але згадка про нього робить враження, як згадка про особу, яка вже не живе, хоч ніде виразно про це не сказано.

До забутих, на жаль, письменників цієї доби належить також — довголітній і популярний у 1930-их роках фельстоніст щоденника „Новий Час“ у Львові Федь Триндик, автор гуморесок і пародій (окремими виданнями вийшла була десь в половині 1930-их років його збірка пародій і сатир) та натуралістично трактованого (на взір Еміля Золі) роману з життя українських вуглекопів у Франції п. з. (мабуть) „Робітні сили“ (1937 ?). Його фельстони і гуморески, а особливо пародії визначалися своєрідною тонкістю вислову та приємно вражали дотепною грою слів на канві лагідної, але влучної сатири. Федь Триндик уже від довгого часу ніде не друкується (чи пише, невідомо), проживаючи десь, мабуть, у Середній Європі.

Ще кілька авторів, творчість яких промайнула майже не поміченою, належало б згадати на цьому місці. Це — на свій лад послідовник великого таланту Олега Ольжича — М. Асканіч, вірші якого друкувалися досить часто на сторінках черновецької „Самостійної Думки“, львівських „Обріїв“ і „Напередодні“, а також празького „Пробосм“ (особливо на схилі 1930-их років), автор вже пізніше виданої (у Мюнхені) збірки оповідань „Надійні дні“ Микола Палій, який у 1930-их роках у Львові друкувався у „Дзвонах“, „Дажбозі“, „Обріях“ і „Напередодні“ під літературним іменем М. Гурко, та був одним із організаторів групи „Наяда“¹⁾, далі автор повістей „У споконвічно-

му вирі“, „Гомін душі“ і „Перемога“ та драматичних спроб („Садок вишневий коло хати“, В-во Українська Культура, 1936), член і якийсь час голова літ. групи „Листопад“ — Володимир Лопушанський, врешті — пробосвик стилістично-графічних іновацій (невдалих зрештою) у прозі, автор повісти про Довбуша, друкованої у літ.-мист. двотижневику „Напередодні“ (під ред. Б. Кравцева) при кінці 1930-их років та виданої у Театральній Бібліотеці Т-ва „Просвіта“ історичної п'єси „Великий Князь Володимир“ — покійний вже — Володислав Ковальчук-Калинів, який писав також під псевдонімом В. Тесар, та — вкінці — автор низки віршів для дітей і з патріотичною тематикою, писаних із внутрішнім теплом, друкованих у тодішній галицькій періодичній пресі — Ярослав Заремба (належав і протягом деякого часу був головою краківської літ. групи „Ладо“; до цієї групи належали також Іван Атаманюк і Володимир Постригач; Володислав Ковальчук-Калинів належав, здається, до групи „Наяда“ у Львові)²⁾.

Усі вони замовкли і перестали друкуватися. Різні на те склалися причини. Багато з них уже не живе. Невідомо, якими шляхами і з якими успіхами пішов би їхній дальший розвиток. Поза декількома винятками, і це справді — винятками високої кляси, переважно ніхто із них, на жаль, не виявив чіткіше власного обличчя, тому здебільшого попали так легко і так скоро (а часом — так несправедливо!) у забуття. Це автори різного формату і дуже різних можливостей.

Очевидно, ця стаття не вичерпує усіх забутих та непомічених поетів і письменників цієї доби 1930-их років. Їх ресстрація не є метою цієї статті, яка ніяк не претендує на вичерп-

у щоденнику „Свобода“, Джерзі Ситі, прикінці листопада або з початком грудня 1958 р.) називає цю групу „Недея“.

²⁾ У 1930-их роках існував також у Львові літературний гурт під назвою „Група 12“. Із згаданих мною у цій статті літераторів належали до неї м. ін. Анатоль Курдидик і Іван Чернява, а, здається, також Василь Ткачук. „Наяда“ (чи „Недея“) та „Група 12“ постали вже тоді, коли „Листопад“ перестав був властиво існувати і не проявляв уже ніякої діяльності, а більшість його активних членів або сиділа в польських тюрмах або розбрелася по світу (у другій половині 1930-их років).

1) Таку назву подає Б. Ольгович (інша особа від згаданого попередньо у статті — Романа Ольговича) у своїй передмові до збірки оповідань Миколи М. Палія „Надійні дні“ (В-во „Академія“ під редакцією Теодора Курпіти, Мюнхен, 1949). Натомість Микола М. Палій у листі до редакції „Про „та деяких інших““ у зв'язку із статтею Григорія Костюка п. з. „До творчої зустрічі“ (і стаття і лист до редакції, як рівнож доповняльна інформаційна стаття І. Савича, на яку Микола Палій покликається у своєму листі, друковані

Алла Косовська

ДУМКИ В КОНЦЕРТІ

Руденька, мила дівчина співала у концерті,
І рану незагоєну роз'ятрила у серці,
Співаючи про парубка, що від'їздив із дому,
Щоб може і загинути десь у краю чужому;
Як рідна мати синові рушник подарувала,
Який з любов'ю й ніжністю для нього вишивала,
Щоб той рушник вишиваний нагадував хлопчині
Про світлі роки юности удома, на Україні.
Хоч не нова мелодія, та сумом вщерть налита
(З якогось танга вихопив совєтський композитор),
І в кожного, хто чув її, лишився хтось удома,
І мрії незабутні, і незабутній спомин.
Тому і горло стиснулось від сльозної гіркоти,
Неначе нагадав нам хтось матері ніжний дотик...

А я продовжу пісеньку зворушливо сумну:
Погнали юнака того робить на цілину.
І в голоді, і в холоді, під вітром, у воді
Калікою залишився хлопчина назавжди.
А може й вбито бідного в кривавім повстанні,
В сухий пісок поховано в суворій чужині.
І рушником вишиваним в далеких Казахстані
Закрили очі хлопцеві товариші востаннє...

Борис Грінвальдт

Ч Е К А Є Ш

У безвість час ритмічні мірять кроки,
не маючи ні думки, ні мети.
Хтось за собою поपालив мости.
Сновидами облудні пророки.

Із реготом промчала звада світом.
Тремтіння у скорботі тихих скарг.
У катакомбах помсти тліє жар, —
кується дійсність із казкових мітів.

На шиї в злосміх ряхтана з'ярда.
На стан стрункий парчею байбарак.
Квітяно-мрійно прибрала отак
на рундуку чекаєш барда.

Чекаєш лицаря Твоїї Правди
й Весни, співця із стилосом й мечем,
закутого в снагу Твоїх очей,
що серце й душу лиш Тобі віддав би!

ність (що я вже зазначив напочатку) і не ставити собі завданням бути бібліографічним покажчиком, ані словником авторів. Її засяг — це засяг моєї пам'яті і засяг мого поля зору. Можливо, що цей засяг покривається менш-більш (поза деякими неминучими пропусками і неточностями) із межами об'єктивних варіантів.

Квітень/липень 1960.

Йосип Позизанюк

З В А Б А

Вона йшла берегом.

Під очеретами чорніла, сільчилась крига.
Кущі лози сміялися пухнастими котиками, а
біля старої ополонки поважним кроком ходила
червонодзьоба лелека, сподіваючись на здобич.

З темного лісу котився воложистий вітер і
пахло торішнім листям і холодними проліс-
ками.

І не чула ходи, мабуть ламала червону та-
волгу та в пучок складала. Плести вміла, бо
чужі коні в береги гонила, пражилась в полях.

Вітер пробігає сухим очеретом.

Лоза ничить в прозелень.

Дівчина щось шепече. Чи до яворів гомонить,
чи вголос міркує, бредучи за течією. Біля зби-
тої громом верби свище у зелену гілку хлоп-
чак. У нього крилатий з великим козирком
кашкетик і сукняні штани, перешиті з татової
шинелі.

Вербовий голос бринить, як передвісник зе-
леного шуму... Попливуть до Дністра останні
крижини. Запарує земля. Врозгін кластимуть
скиби суворі ратаї.

Дівчина обминула річкову сагу, зійшла на
підмулок розбитого млина. Вітер полоще края-
ми квітчастої хустини.

Схаменулась, оглянулася: „А він же чекає
біля левади — сказала вголос, — розгніва-
ється мій Юрко”. Та й скочила з грузу, пере-
ступила пеньок — і помітила на ньому видав-
лені карби...

Спинилася, глянула на вузьке річище, на пі-
нясті бистрини.

І побачила дівчина вересневий ранок.

Тоді прудко тікали польські жовніри від
близького гуркоту машин.

В селі залопотів кров'яний прапор на списі
вершника. Чорні танки повзли вулицею: стіни
осипалися в хатах.

Біля річки стала машина.

Бійці чогось шукали понад берегом.

Вибігла дівчина. „Мілко чи глибін?” — пи-
тають. „Повертайте вбік”.

Пройшла крізь лозу, біля полеглої верби —
кинулась уплав. Уже по той бік річки танкіст
пригорнув дівчину.

— Спасибі, Оксанко!

Борис Грінвальдт

ЗЛОТОДЕНЬ

Пересіває сонце злото ситом, —
літо...
літо...
Ледачо простяглись синявих лній
тіні...
тіні...
Дівчата мріють то струнки?.. Ген в полі?..
Тополі...
тополі...
Ген, жайворонок в'ється на роздоллі, —
у дзвони...
у дзвони...
Гойдається під вітром недостигле
жито...
жито...
Куйовдить вітер в перлах віття-коси, —
в росах...
в росах...
П'ють сонцеграю мед квітки устами, —
каштани...
каштани...
Прозорить в розблисках сердець спів лунок, —
цілунок...
цілунок...

— Яринка...

— І моя сестра так зветься... Десь вона те-
пер під Глуховом льон чеше. Не забуду, Ярин-
ко! А може й стрінемось, як підем за Україну...

— Бувай здорова!

— Виходить, і там не було?

— Кого? А... ні, галичаночко. Ще буде!

Поцілував чернігівець, підбіг до машини і
скочив у залізну криницю.

Танк повернувся на місці, вигріб рівчак під
собою лапастою стрічкою.

Дим устав, дорога закурилась.

Яринка не губила його сліду. Усміхалися їй
зірчасті очі й вирізні уста, а рідне слово кіль-
чилось у серці.

Скільки тих машин проїхало через їхнє село
— не злічити. А ще й тепер як учує дівчина
залізну громовицю — стривожиться, на дорогу
вийде.

...Плела нагай з таволги — як дротянку.
Левада чорніла, тікала за виднокруг. Попереду
мріла збита громом верба...

Львів (1940 ?)

Йосип Позиганюк

ЗЕЛЕНИЙ ШУМ

Отаман з дубового пня погляда на нових
гостей, з-під сивої кубанки двома чорними ки-
тицями вирвався чуб, груди важко розносять
короткий кожушок з чорним комірцем, побілі-
лі пальці затисли вдвоє зібганий ремінний на-
гай. Дикі хлопці їдять його зором. Привели
двох уповноважених і чекають слова страшно-
го месника, що з Сибіру втік. Його синок під-
біг до першого оцупкуватого: сіра шинеля й
кров'яний орден.

— Дай мені його, батьку! Цей шість неділь
сидів у нашому селі, наганом бив матерів, як
свої коні розбирали з колгоспу.

Отаман ворухнув куточками вуст. Його кров.
Росте месник. Зразу за ніж хапається. Не вмів
ввічливо говорити з столичними партійцями.

— Звідки? — зіскочив отаман з пенька.

— Ленінградець.

— Чого прийшов у цю сторону?

— Земля зовйот.

— Поетично! — обернувся до повстанців.

— Уповноважений землі хоче. Нагодуйте
його, хлопці!

Ленінградця рвонули, а тихоокеанський мат-
рос уже набрав землі в пелену чорної бурки.
Не хотів їсти, церемонився, як дівка. Матрос
припросив ручкою нагана по зубах: почав ков-
тати. Земля верталась, не хотіла лізти в його
чорну суху горлянку.

Другий намагався впасти на коліна. Хлопці
тримали його попід пахви. Отаман звів густі
брови:

— А-а-а! Гайсінський портной! — „одного-
лосно ухвалили виселити” — підвів нагасм під-
боріддя. — Скільки людей загнав на чужину?

— Хліба шукав, отамане, як ховрах. Дві зу-
стрічні червоні валки викачав, третьої не до-
конав...

— Хліба йому не пожалуєм! — отаман зле-
тів на пень.

— На роздоріжжя їх, хай люди пізнають!
Землі у нас вистачить і хліба доволі. Ми кож-
ного путіловца нагодуюмо так, що сік на жи-
воті виступить і біла муравиця піде з рота!..

Звалили два вилкуваті ясени, спроквола об-
тинали гілля, підганяли перекладину. Ліс го-
монів від повстанського реготу. Гайсінський

Леонід Полтава

ПОЕТОВІ

Байдужа до земних турбот,
До жадібних вогнів реклами,
Їдеш — немов на ешафот —
У днів заробітчанських плями.

І хоч вони не пристають
І в чистку їм не віддавати, —
Не раз би вибухнула лють
За все, що з вати!

Але в душі, залитій днем,
У мить великого причастя, —
Усе поймається вогнем
Всеобіймаючого щастя,

І плавиться, немов металь,
І вибухає, у простори
Вриваючись, — немов у даль
Відкриті навстіж семафори!

1960

З АФОРИЗМІВ ТАРАСА БУЛЬКИ

Як не вдаються тобі романи — пиши повісті, як не вдаються повісті — пиши оповідання, як не вдаються оповідання — пиши новелі, як не вдаються новелі — пиши фейлетони, як не вдаються фейлетони — пиши вірші, як не вдаються вірші — ставай критиком (з власного досвіду Тараса Бульки).

**

Від фальшивої людини обіцянка, як від люстерка „зайчик”, що його ти ніколи не можеш узяти в жменю.

**

Розумний не хвалиться розумом, дурний — дурнотою.

**

Краще потрапити в небесне пекло, ніж у советський земний „рай”.

**

кравець доїдав відро пшениці й очі потроху виласили на лоба. Під глодом доходив путіловець, ригав землею, чорні патьоки слизились по бороді, стікали на груди.

Холодний верховик сіяв дубовим насінням, зривав дикі груші, обламував брусок. В молоднюку гупали лісовики, гострі сокири придзвонювали вічному зеленому шумові.

Леонід Полтава

МОВА

Ще недавно — гнана, ледь жива,
Хуторців каганцювате світло, —
З нами ти, мов квітка польова,
Над землею радісно розквітла.
Що там вітер і метлі злі!
Не в таку вже встояла негода
Наша мова — мова дужої землі,
Наше слово — слово дужого народу!

Ще недавно — степова трава,
Дзвін бандур, приглушений степами, —
З нами ти — як поле у жнива,
Багатішш повними снопами:
Бо в Шевченка слові — міць землі,
В Українці слові — свіжі води.
Наша мова — мова творчої землі,
Наше слово — слово творчого народу!

Ще недавно — тільки степова,
Ти тепер з новим життям у згоді:
Викарбовують нові слова
Наші, нами ставлені, заводи:
Слів нових крицеві журавлі
Потрясають баню небозводу...
Наша мова — мова гордої землі,
Наше слово — слово гордого народу!

Ні, вогню не погасить вогнем,
А дощем не паликати зілля.
Ми в тобі живем і оживем,
Україно, загнана в підпілля!
Низько косять? — корінь у землі!
Соки п'ють? — морів не снити зроду!
Наша мова — мова вічної землі,
Наше слово — слово вічного народу!

Є письменники, а є списьменники: перші походять від слова писати, а другі — списувати.

**

Чесному завжди брешти, а брехунові — правду кажи: гесний брехню прийме за правду, а брехун правду — за брехню.

**

Коли б не рубали дерев, то не було б пеньків.

**

Коли б не було дурних, то не було б і розумних.

**

Одні з політики хліб їдять, а інші й макухи не мають.

Т а р а с Б у л ь к а

тора.

Рового помічника-порадника, мовного редак-

На превеликий жаль, немає цього в більшо-

сті наших, українських видавництва на емігра-

ції. І тому не дивно, що інколи виходять у нас

другом книжки написані такою мовою, що об-

личья паленіє з сорому, коли їх читаєш. Про

це не раз писалося вже в наших часописах,

але — що з того? Ось цими днями привелося

мені читати „літературний твір“, у якому на

кожній сторінці аж рясіє від найгірших по-

милок. І перелягнувши це макюльтурне видан-

ня, я собі подумав: за продаж нехорої якості

краму покупець має право позивати продавця

до суду, вимагати відшкодування, але чому не

дано права позивати книжаря чи видавця за ли-

кої якості літературну продукцію, яка сто-

крат більшої шкоди завдає покупцеві?

День-у-день читаємо в наших часописах про

русіфікацію України Московою. А чи здаємо

собі справу, яке страшне спустошення в мові

наших людей поза засягом Москви вчинили

отакі, скажімо, книжки, як видані у 1947 ро-

ці в Києві і по кількох роках перевидані у

Нью-Йорку українсько-англійський і англій-

сько-український словник М. Подвезька? А вже

з кожних десяткох українських слів понай-

менше 2-3 в тому словнику змоковшено! Ви-

вчаючи за цим словником англійську мову, на-

ші люди водночас самі себе русифікуювали, ка-

лічили свою власну мову. Натівно, якби такий

словник упорядкувала, при добрій мовній ре-

дакції, котрась із наших наукових устанав —

заповігли б ми великому лихові, що покутьє

деї, які в добрій вірі брали в свої руки мос-

ковську отруту.

Напевно не було б але, якби доброзичливе

„сторонне око“ критично переглянуло також і

статтю-рецензію п. Моха перед тим, як здава-

ли її до друку. От, наприклад, він пише: „Мо-

ва (роману У. Самчука — В. Д.) справді гарна

і лосить густа від діалектизмів, хоч дугає де-

кілька застібень, нпр. слово „профет“, ажкте

в большештучкому знаменні, якого в часі акції

роману воно те не мало“.

В цьому одному реченні п. Мох двічі, якщо

не тричі, коли брати під увагу пунктуацію, —

прикро помиляється. Поперше, уживає грама-

тично неможливої в даному контексті кон-

струкції „буває декілька застібень“, — замість

„є декілька застібень“, хоч і „застібчення“ тут

не зовсім пасує. А подругте твердять те, чого не

знає, бо в тому значенні, в якому вжив слово

„профет“ Самчук, широко вживалося воно на

Лівобережжї і Правобережжї України під час

останньої війни, і то без спеціального впливу

большевників. Тож чи не з кожного села біла-

ли хлопці-парубчяки на побойовища збирати

„трохвєї“, — оті покинуті ідушки, хліб, чоботи

та інше солдатське дрантя.

Так само з діалектизмами, про які згадує

п. Мох: на місці і в міру вживанні не є вони

злом, а, навпаки, є тим елементом, що уяскрав-

лює, збагачує мову персонажів літературного

твору, надає їй певного кольориту.

У своїй великій гуманній сентенції про „літо-

гавий Схід“, де ото „вбігає з (пухиря) пусто-

слів'я, пахучє пидбулєю і московським щї“, п.

Мох наробиє граматичних помилок, які до та-

кої міри уявляються і без того дивну ту сен-

тенцію, що вона взагалі перестав звучати по-

українськи. Бо ж не можна з прикметника

(„пахуча пидбулєя“) робити дієприкметника

(„пахучє пидбулєю“), а слово „щї“, яке має ли-

ше множинну форму, уживати в одинні, хоч би

воно й було московське чи турецьке. Сумлін-

ний редактор мови, очевидно, виправив би цю

фразу так: „вбігає з нього (пухиря) отє пу-

стослів'я, що пахнє пидбулєю і московськими

щами“. Подібних прогріхів у статті п. Моха й поза

ціми досяєть рясно.

Самчук, як іронічно завважує п. Мох, „зди-

бував його своєю працьовитістю: протягом

двох років переробив основно біляко 300-сто-

рінковий твір“.

Тут, вочевидь, також натяк на літературного

редактора, який, мовляв, „допоміг“ Самчукові

переробити основно його твір до такої міри, що

п. Мох не міг його навіть упізнати.

Історія світової літератури, а української

зокрема, знає численні випадки, коли автори

у процесі перероблювання своїх творів так їх

змініювали, що вони по суті ставали зовсім ін-

шими творами. Відомо, як глибоко й старанно

переробляли свої твори Кюпобінський, Стефа-

ник, Васильченко, як вони їх по кілька разів

переписували, чимраз більше відосконалюючи,

від основного задуму. Літературознавці після смерти письменників роками досліджують варіанти тих чи інших уривків з їхніх творів, їхні записники-нотатники, очевидно, не сумніваючись, що ті варіанти й записи в нотатниках робили самі письменники, а не літературні редактори.

Отож нема чого дивуватись п. Мохові, що У. Самчук за два роки „основно переробив” свій роман, бо, як літературознавець, він сам повинен знати, що за такий час, не маючи іншого зайняття, письменник може не то переробити, але й наново написати один-два романи такого обсягу, як останній Самчуків.

Оце, власне, й усе, що хотів я сказати, щоб вияснити свою участь в праці над книжкою „Чого не гоїть огонь”. Звичайно, якби я думав про неї так, як п. Мох, то на 4-ій сторінці не стояло б там моє прізвище. А проте, признаюся, що двічі перечитав уважно статтю п. Моха, але так таки й не зрозумів, що ж, власне, сам він думає про цей роман.

Ось так на 2-ій шпальті своєї статті-рецензії він пише: „Чого не гоїть огонь” *ги не найсильніший патріотично твір нашої белетристики останньої доби. Бо ж авторові вдалося в ньому, вперше в останніх гасах і творах нашої романистики, створити тип героя УПА такого, який не має в собі надто багато шаржу і деклямації, відповідає в загальному історичній правді, і при всьому тому не перестає бути твором красного письменства...*”

На 3-ій шпальті про цей твір він пише:

„...це один з найкращих у нашому емігрантському середовищі (твір)...”

Але, поминаючи наведені вище дві майже тожні високі оцінки, ось ще такі думки розкидав п. Мох на шпальтах свого просторого літературного огляду:

„...герої роману (Самчука), за якими видно симпатії до них автора, це розпусники...”

„...всі негативні й позитивні персонажі роману „Чого не гоїть огонь”, це по модному — за терміном Хвильового кажуги т. зв. вітайсти, знагить: вони обстоюють одушевлення життям своєї доби, яка не визнає Абсолюту, а для якої єдиною санкцією закону є терор...”

„...Самчук не проявляє тут (в романі) ніякої оригінальності...”

„...непрозора й нездорова рідина ніби-етки тхне у багатьох місцях роману...”

„...декілька тверезих думок блукають поміж сотнями сторінок (роману)...

„...а це прикрашують його з різних творів понахрапувані мудрощі, які місцями посуваються аж до цинізму...”

Самчук — *„Гемінгвей у кашценківському форматі...”*

„...Він у своєму романі хоже перехитрити найвних націоналістів, щоб вони видали його книжку...”

І наостанку вже згадуваний вище „плюгавий Схід, що затирає всякий контур думки...”

Кожний з цих фрагментів спорудив п. Мох як вирок смерти для книжки Самчука. Але — як же їх, всі ці вирокі, логічно пов'язати з блискучою характеристикою роману, даною на 2-ій і 3-ій шпальтах, там, де п. Мох каже: „найбільший патріотично твір нашої белетристики” і „один з кращих романів у нашому емігрантському середовищі”? Напевно про це знає тільки п. Мох.

— Щось дуже не в порядку з тою критичною розprawою п. Моха! — сказав один з простодушних читачів його рецензій.

Мені здається, що цей простодушний читач має повну рацію.

Рецензія п. Моха пригадала мені гру в „бирульки”, що нею я і мої друзі-однолітки колись захоплювались. Полягала ця гра ось у чому: висипалося з пуделка на стіл купкою різноманітного вигляду вирізані з дерева фігурки — закарлючки, гілочки, кружальця та ін., і після того всі ті фігурки обережно й поволеньки витягалося дротяним гачком зісподу тієї купки, так, щоб вона не розсипалась.

Панові Мохові з „бирульками” не повелося: своїм критичним гачком узявся був він витягати з книжки Самчука оті всі закарлючки, оті авторові „гріхи” та „прогріхи”, але купка в його рецензії завчасу розсипалась і фігурки порозкочувалися на всі боки. Бо не доглянув він або й не схотів доглянути, поза тими закарлючками, головного — того, що вирізняє книжку з-поміж багатьох наших „патріотичних” видань. А саме представленого в ній процесу народження і кристалізації в душах описуваних ним „східняків” і, здавалося б, остаточно спольщених балаб української націо-

нальної свідомості, що кінець-кінцем оформлюється в націоналістичний світогляд, який приводить їх до лав зорганізованого націоналізму, може й зовсім невідомого для них перед тим. Улас Самчук психологічно уаргументував це на прикладі „занаржізованої банди” Балаби, що складалася з польського вахмістра-підхорунжого, колись байдужого до справ українського визволення, репресованих колишніх комсомольців і звичайних волинських сільських парубків, що в боротьбі з московським окупантом стали героями, створили один з бойових відділів УПА і — згинули в боротьбі з ворогом.

Ось такий, на мою думку, один з основних задумів роману Самчука „Чого не гоїть огонь”. Якби цю книжку могла читати тепер наша молодь на Україні, для якої проблема схід-захід, що її непотрібно розворушує п. Мох, давно вже перестала бути актуальною, то напевно зачерпнула б вона з цієї книжки більше користи для свого національного освідомлення, як з деяких реклямованих безпроблемних суперпатріотичних книжок, що стоять на межі компромітації визвольної ідеї.

З повагою до Вас

В. Давиденко

З ЛІСТА МОЛОДОГО ПОЕТА

... В вени українського організму вкрадається якийсь жажливе, тихе зло прокази — воно торсає тим організмом, і в ньому вже проявляються відкриті ями смердючої гнилі. Ваговинне животіння еміграції сковає дух, всотує його в свої небезпечні глибини. „Молодь і старий” починає шукати якихось політичних граней, чогось збуджуючого, якихось „пригод”, якоїсь акробатичної линви, щоб на ній зробити остаточну, карколомну прогулянку. І штовхнути в провалля ближнього. Все це, здається, від смертельної недуги. Я не можу намацати лиха, я замало орієнтуюся в українських проблемах — але „щось гниє в Данії”.

Я думаю, що нам перш за все потрібний якийсь „людський” журнал — щось, формою подібне до найкращого польської „Культури”, де можна було б тверезо подивитися на себе і тверезо (без акробатики!) подивитися на те, що робиться тепер в Україні. І на зовнішній світ бодай раз у рік поглянути. Також тверезо. Але про те й нема мрії в світочів нашої менажерії — в них важливіші „справи”!!! А за нас говорить Косач.

Пробачте, що турбую Вас цим своїм „голосінням” — але, здається, те й осталося, що „голосити”. Послідовний і невблаганний параліж робить з живих могили! І на тій могилі одвічні вороги (як от дух в „За синім океаном”) танцюють свій danse macabre. А паралітики

Михайло Островерха

ПІД ЧОРНИМ ОСТРОВИМ

1920 — 1960

Л і т о

Цвілі жита й жайворонки своїми співами розсипали їх запахи в просторах неба.

Нас трьох приятелів — Микола Малюта, Марушак і автор цих рядків — вийшли з нашої Нестерварки, біля Тульчина, на Поділлі, й подались на Київ. Повстання припинились. Наша армія УНР, в союзі з польською, були зайняли вже майже все Правобережжя. УГА ж була, по велінні Польщі, у таборах полонених у Польщі. Тут і там ще гинялись останні вояки УГА по Україні — вільні, але непевні за свою волю, бо поляки „пропадали” за ними, щоб їх упіймати й до табору засадити, щоб і духу галицького в Україні не було. То й я, живши довгий час у Нестерварці, дістав від сільської управи документ, що „Михайло Осика” таки справді родився в селі Нестерварці; з цим документом я, разом із нестерварськими приятелями, направив мої стопи на Київ, щоб зголоситись на військову службу й далі служити Україні.

Через Брацлав і Вороновиці, хурою то залізничною, ми добилися до Вінниці. Покинувши Нестерварку й мандруючи на Вінницю, чули ми з півдня невеселу пісню кулеметів. У Вінниці ж — нам стало все ясно: Будьонний уже під Житомиром, а польська армія, — „кунь чи кобила, вшисткім команда однакова біла: уцкаць до лясу!”, — залишивши на шляхах свої гармати й усе добро, гналася з захопленням на захід. У Вінниці — паніка. По урядах — лиш вивіски залишились. Та я пішов іще відвідати мого старого знайомого Йосипа Обертинського (що восени 1916 р. сподобав собі мене й вибрав із поміж сотень австрійських полонених та й залишив мене на праці на „26-ом тиловом етапі Ю. З. Ф.”). Прийшли ми до нього, а він також уже готовий у мандрівку. Після привітань, він сказав:

— Остання година, щоб вирватись із матні. Правда, наша армія прочистила шлях Київ—Житомир. Поляків, так якби вже й не було тут. Закусимо дещо, нап’ємось чаю й — у дорогу!..

Пішли ми на залізничну стацію й поїздом добилися до Проскурова. Тут застали ми Директорію з гол. ота-

приглядаються, як по них танцюють, і кажуть: „Цікаво, цікаво!” Шамкають: „Нові думки, довга мета!” А справді нову українську культуру, що несміливо пускає парості, беруть на сміх.

Я тількищо повернувся з своєї „проці” щорічної до Нью Йорку. Говорив з багатьма літератами, письменниками. Хтось мусів би зробити якийсь з’їзд (справжній, а не такий, як „Слова”), і про ті речі поговорити. Але в літератів сонний настрій!

З найбільшою пошаною,

14 серпня

Х.

маном С. Петлюрою, уряд, наші міністерства, головну квартиру Генерального Штабу з начальником полковником Євгеном Мишківським і штаб дивізії ген. Ромеля: майже всі у вагонах. Ми, втрійку, покищо заквартирувались у Кисельова, що за гетьманського часу був чи не комісаром м. Проскурова. В розмові з нами був він увесь час стриманий, обережний, як кіт.

— Непевна штука! — сказав хор. М. Малюта після нашої з ним розмови.

Вийшли ми на місто. Червнєве сонечко небеса розщипало. Вулицями постійно, поодинокі й відділами, переходили військові. В крамницях — по звичці — сиділи крамарі. З одного вікна, з помешкання, чулась сумна й невесела пісня:

„Незабудкі, незабудкі!
Ви все ужасти відалі,
Как культурно і гуманно
Немци жителєй терзали...”

— Так-так! Ті „незабудкі” вчинили тут трагічну провокацію... — відгомонам пісні глухо сказав хор. М. Малюта.

На головній вулиці зустрів я припадково сотника Осипа Луцького. Вітаємо його, а він просто до мене:

— Пане-товаришу! як ся маєте!..

Представляю йому моїх приятелів. Розказуємо йому, що ми наставились на Київ, щоб зголоситись у армію, аж воно он що сколось! А він на це:

— Нікуди не їдьте! Нам треба старшин у Ген. Штабі. Наша розвідка слабувата. Ви, пане-товаришу, як зачував я ще від сот. О. Конола, в цім ділі незле визнаєтесь!..

І ми опинились у Ген. Штабі.

При кінці червня, — я не є певен дия, це ж сорок років тому, а записок, зрозуміло, ніяких у мене вже немає, але в пам'яті ввижається мені між 28-30 червнем! — ранесенько, зі сходом сонця, я мусів бути на службовій розмові із одним незвичайно проворним чоловіком. Вислідом розмови було:

— На Деражно большевики почнуть наступ... Большевики перейшли вже на Ярмолинці й уже перетинають нам шлях на захід від Проскурова, поза Чорним Островом...

В Ген. Штабі застаю ген. Сінклера й пполк. Снігурова. Перший поставився до цієї вістки з довір'ям, другий сказав, що ще треба її перевірити. В міжчасі, вже й від інших старшин знали в штабі, що ситуація вельми непевна. На Деражно напірали большевики. Вірили чи не вірили цій вістці, — гол. отаман С. Петлюра автом подався на захід і успішно — і яким способом і досі не знаю! — добився до Волочиська. А в Проскурові всі наші установи й уряд, щойно попоудні, з поспіхом, стали вантажитись до поїзду. Вантажний поїзд своїм складом був довжелезний. Під час розміщення у вагонах виринуло — чомусь у непривітно-гострій формі! — питання: хто повинен їхати в перших вагонах? Бо поляки, штаб дивізії ген. Ромеля, вирішили розміститись у перших вагонах; у ці ж вагони хотів увійти й наш Ген. Штаб. Проте, ген. Сінклер і полк. Е. Мишківський рішили, що не-

хай у перших вагонах їдуть поляки: вони ж у нас гості!

Поки всю ту канцелярійщину, урядовщину завантажили, сонце схилилось уже поза Дніпровські казарми до заходу. Ми обидва з хор. Малютою, побачивши який у вагонах натоп і гуща та тіснота з жіночим криком, примістились на кривлі вагону, біля самої будки, що була з-перед, тобто — в напрямку їзди. Цю нашу „квартиру” сподобав собі й сот. О. Луцький і пристав до нас. Кривля, австрійського вагону, доволі плоска. Вони обидва поскидали чоботи, я ж заявив, що не скидаю, бо я „забобонний песиміст”, знавши докладно, яке положення.

Врешті, зайшло сонце. Непевність і якийсь смуток приглушили рожеві тони неба. Своїми підступно-спокійними мацками закрався вже сумерк. Я схилився на руку й дивився на Дніпровські казарми, що в сутінках починали губитись і думав за отамана Кирила Карася, найкращого старшину з нашої 10-ої бригади УГА, команданта гарматного полку, який біля Дніпровських казарм стояв із гарматами на становищах; думав за одчайдушного сотника Бориса Гомзина, що спереду нашого ж паровоза, на платформі чепенів за кулеметом на „готов!”

Наш поїзд рушив. Я далі дивився в сторону заходу. Наш поїзд уже набрав доброго розгону, як на Кам'янецькому переїзді побачив я: від Дніпровських казарм, шляхом, неслась большевицька кіннота просто на поїзд. Мої друзі мандрівники спали — я їх і не будив. Машиніст, напевне зауваживши большевицьку кінноту, натиснув: поїзд аж свистів, несучись на станцію Гречани. Перед Гречанами дещо сповільнив ходу. Але, минувши цю станцію, машиніст знову надав швидкої ходи, надто — тут же, до залізничного мосту, що недалеко перед станцією Чорний Острів, терен легко похилий до цього ж мосту. Поїзд нісся сміло, помолодечому, темінь ночі визивавши. Я ж далі не спав, а думками в темряві ночі нишпорив.

— Р-р-р-ум! — І вдруге: Р-р-р-ум! І втретє те саме. І важко заквилили, заскрипіли, застогнули колеса.

Обидва мої сусіди були на мені і сильно притиснули мене до будки, яка й стала нашим рятунком, бо якби не вона, то були б ми скінчили під колесами поїзду.

— Що сталось?!..

— Міст пішов...

— Сердега Гомзин, пропав! — з поспіхом натягаючи чоботи сказав сот. О. Луцький.

Довкола поле, в густій і лепкій темряві. І, в першій хвилині, глуха, важка тиша. Я швиденько зсунувся вниз. Стукаю до нашого вагону Ген. Штабу. Пполк. Снігуров відсуває двері і з револьвером у руці:

— Хто це?..

— Свій!!! — кричу.

У темряві вагону чую сопіння, стогони: все ж пішло шкереберть, машинки, столики, люди, їх речі. У цю ж мить вискочив із цього вагону полк. Е. Мишківський і став вслухатись у непривітну, темну тишу ночі. Біля нього зібрався вже гурт старшин і воєків. Наказ:

— Обабіч поїзду вздовж виставити стежі!

А сам пішов швидко до перших вагонів, до поляків. Те ж саме й там наказав. Підійшов до нас, до стеж, висунув нас наперед на яких сто метрів від поїзду. Якби большевики наступали — треба встоятись до ранку. Ми всі ждали того світанку: ще добре що зорі присвічували нам у цій темряві. Літо, ніч коротка, швидко почало світати. Полк. Е. Мишківський, розіславши стежі, порозумівшись із ген. Ромелем, рішив іти в наступ! Поляки наступають фронтом до заходу на стацію Чорний Острів; ми ж наступаємо, як праве крило від поляків, фронтом до м. Чорний Острів. Коло восьмої години ранку почався наступ. Полк. Е. Мишківський ішов з нами. Наступ на стацію Чорний Острів вів, як собі пригадую, кап. граф Грохольський. Большевики відкрили густий вогонь гармат, скорострільів і крісів. Із большевиками були й наші селяни, які гнали з України поляків. — Наш наступ посувався поволі, але певно. Ми вже підійшли близько до м. Чорного Острова; наша розстрільна, її праве крило, підсунулось городами вже під саме містечко. Нас декількох, із полк. Е. Мишківським, увійшло в сільську, досить широку вулицю, між двома тинами, за якими — дещо вище — простягались городи. Ми йшли хильцем під сильним опірним вогнем крісів і обрізків. Дійшли вже майже на яких 120 метрів від ворожої лінії. Я зауважив якесь оживлення, біганину в цій лінії і звернув увагу полковникові. Полк. Мишківський, випростувався на весь свій огрядний, високий ріст, лівим боком тіла свого звернувся до ворожої розстрільної, праву руку з револьвером підніс догори й сильним голосом кинув до правого нашого крила, що наступало городами, наказ:

— Праве крило — приспішити, вперед! — і показав напрям.

І в цю ж мить захитався й легко впав на вулицю.

— Я поранений... Заберіть мене звідцілья...

Ми швиденько підповзли до полковника, — а були це: Павло Ковжун, мистець, хор. Микола Малюта, Марущак і автор цих рядків, і ще хтось один, прізвища якого я й не знав, — і під сильним вогнем обрізків і крісів з ворожої лінії ми стали тягнути полковника назад, до рогу, де починались городи й вулиця. Цісаливо дотягнувши пораненого до цього рогу, ми сховались за цей ріг городу-вулиці. Роздягнувши полковника, стали гамувати кров, перев'язувати рани: з обрізка дістав два препогані постріли — в передрам'я лівої руки і в стегно лівої ноги. Наблизились і інші старшини — сот. О. Луцький, пполк. Снігурів і лікар. Ми понесли пораненого до поїзду. Полковник іще подякував нам за прислугу.

Либонь у тому ж часі, менше-більше, згинув у наступі на стацію Чорний Острів кап. Грохольський.

Поки ми заходились біля полк. Е. Мишківського, наше праве крило, що йшло городами, на наказ полковника, не знавши нічого, що він важко поранений, — кинулось у наступ і з цілим розгоном увійшли з боєм до м. Чорного Острова, змівши ворожу лінію. Дещо пізніше поляки здобули стацію Чорний Острів. Ми опанували ситуацію.

О. Музигенко

У КРАЇНІ КОПАНОГО М'ЯЧА

Нема у світі людини відруховішої від бразилійця. Захоплена якимсь почуттям, вона діє, мало думаючи за наслідки. Якось один бразилієць побачив свого приятеля, що сумний сидів у каварні, тримаючи в руках автоматичну пістолу. „Що тобі є?“ спитався бразилієць. „Я стратив усе майно, жінка від мене втікла а дітей, що побігли за нею, забило авто. Я хотів умерти й купив оцю пістолу, щоб застрелитися, але забув запитатися, як її ладувати й ось вже з півгодини не можу нічого зробити!“ — „Масш рацію“ сказав бразилієць, „тобі не лишилося нічого іншого, як померти, але не журися, щодо пістолі, то я тобі допоможу! Ось дивись! отак її ладувати, отак брати, отак приставити до скроні й отак натискати!“ Натиснув і... застрелився.

Але, що безпосередність дуже перешкоджає у всякденному житті, а особливо у торгівлі (нема гешефтарів понад бразилійців) то ті бразилійці, що залишаються живі після бурхливої молодости, привчаються до незвичайно виховного й стриманого поведження з людьми. Ці зовнішні форми бразилійського життя дуже витончені: коли ви щось попросите в урядовця й він відповість вам „чому б не так?“, то це рішуча відмова. А коли скаже „завтра“, то це тільки

Коло четвертої години пополудні, на місце пораненого коменданта цієї нашої оборони полк. Е. Мишківського, прибув із Проскурова полк. Василь Тютюнник, який у міжчасі вже вичистив місто Проскурів від большевиків, які, вчора вечером, коли наш поїзд переїжджав кам'янецький переїзд, напали на нього.

Пішов я ще подивитись на висяджений у ночі міст. Паровіз лежав боком у воді; перші три вагони увійшли один в одного, як коробки від сірників. Сотник В. Гомзин мав щастя: він скочив на другий, протинний бік, до води.

Большевики відкрили ще по нашому поїзді гарматний вогонь, але швидко припинили його. Вечером цього ж дня ми вернулись до Проскурова. Наступного дня, ранком, ми виїхали, без пригод, на Підволочиська, до Тернополя.

У Тернополі — полковник Євген Мишківський, цей незрівняний бойовими вартостями вояк, вельми талановитий старшина генерального штабу, помер від цих ран, діставши затрусення.

Коли ж большевики напали на Проскурів, тоді шаблями зарубали — незвичайно відважного, що з уемішкою доброти в очах і устах ніколи не розстався, у бою зрівноваженого старшину — отамана Кирила Караса, який з своїми гарматами стояв при шляху Кам'янець Подільський—Проскурів, біля Дніпровських казарм. Увесь 1919 рік, почавши з-під Львова, був він комендантом гарматного полку 10-ої бригади УГА.

Виндгам, Н. Й., 20 липня 1960.

у надії, що завтра ви або не прийдете, або здогадаєтесь принести доброго хабаря.

І усе ж природня безпосередність бразилійця шукає виходу, шукає легального виладування. Він би вмер, коли б не міг відреагувати й, як риба, що шукає віддушнини у леді й, врешті, знаходить ополонку, так і бразилієць знайшов собі ополонку для своїх почуттів у вигляді стадіонів для футболу. Бразилієць, як глядач, також не має рівного у світі. Не знати, хто витрачає більше енергії у часі змагань, чи копун у полі, чи глядач? Якщо копун робить тільки свої рухи, то глядач повторює рухи усіх: не тільки копунів, але й суддів та їх помічників. Коли до того додати ще сварки та бійки із сторонниками іншої дружини, то годі того глядача називати тільки глядачем. Він — учасник, бо доля змагань справді вирішується не тільки на полі, але й на лавах глядачів, у докільні стадіону, а іноді й у цілмі місті. В окремих випадках засяг бійки поширюється навіть на терени сусідніх держав, але про це трохи згодом.

Бразилійські копуні справді найліпші у світі й дружини їх не мають постійної першости тільки тому, що гра їх побудована більше на герцеві, як на співгрі. Індивідуальні спортові якості бразилійця обумовлені расово. Коли вони не муляти, то, однак, мають у собі домішки африканської, чи індійської крові, або обидві разом. Але й європейець, роджений та вихований у тропічній Бразилії, відрізняється з приспішених реакцій, як, зрештою, й усе живе у тропіках. Спробуйте спіймати бразилійського метелика! Й це дає їм постійну індивідуальну перевагу. До того приходить ще селекція. Вибір великий, бо нема такого бразилійського юнака, що не мріяв би стати копуном. Бути відомим копуном, почесть набагато вища за президента. Фінансово вони також — „королі на годину”. Але найбільше вабить кожного та атмосфера співчуття й героїки, що огортає кожного майстра м'яча.

Хіба не буде перебільшенням сказати, що бразилійці збожеволіли на копанім м'ячі. Коли Бразилія у фіналі прогнала світову першість, то бразилійці відповіли на це серією самогубств. Коли ж, востаннє, виграла, то кілька бразилійців також застрелилися. Вони дали „промесу” — врочисту обіцянку, що віддадуть своє життя, аби тільки Бразилія виграла.

Відповідно до бразилійських почуттів побудовано й найбільший у світі стадіон копаного м'яча (будь-який інший спорт мало кого цікавить) — Маракана, у Ріо де Жанейро. Стадіон вміщує кілька соток тисяч глядачів. Для охорони життя копунів, а ще більше суддів (від глядачів), поле відгороджено від глядачів глибоким та широким ровом та положене дещо вище від долішніх лавок стадіону. Численна поліція та військо з кулеметами (кулемети, до речі, з'явилися в Ріо також на останньому конкурсі... піяністів, де атмосфера також підігралася понад норми безпеки) пильно охороняють вхід для спортовців (на поле вони входять тунелем) й стежать, щоб глядачі не приносили із собою нічого, що могло б бути використане, як зброя. Особливо стежать, щоб ніхто не „перешварчу-

вав” якунебудь пляшку. У дні змагу перших дружин стадіон переповнений.

Усі сідають відповідно до симпатизування: напр., сторонники „Васко де Гама” по одному боці стадіону — „Фломінензе” — по другім. Кожен, хто не певний того, де сідати, питається, щоб не потрапити у „вороже” оточення. Справді небезпечно — наб'ють та й усе! Там, де ворожі флянги сходяться, посилена поліційна охорона.

Коли починається гра, стадіон перетворюється вже не знати, на що. Хто б підшукав яке порівняння? Хіба, що інше могло б перетворитися на Маракану під час гри, бо це збіговисько людей таке абсолютне у своїй неповторності. Майже мільйон людей одноразово виладовує усе, що накопичилося у їх душах, усю радість, увесь гнів, усю гіркоту свого життя, усі поразки й надії — усе виладовує у безмірнім захопленні грою. Й гра та справді може захоплювати. Посередні гравці... — ліпше їм не з'являтися. Кожен глядач — це скеперт, який вмів оцінити не тільки сьогодишню гру копуна, але й його можливості у майбутньому. Він не тільки обожествлює зрілих майстрів, але й фаворизує молоді талани, стежачи, як зростає й досягає те, чим він насолоджуватиметься у майбутньому.

Не тільки „гол”, а кожний вдалий стріл викликає вибух радості, оплески, крики. Сотки „фугет” (ракет) летять у повітря — по однім боці стадіону й „плач і скрежет зубовний” — лунають по другім. Потім по стороні, що зазнала невдачі, починаються одностаїнні ритмізовані вигуки „Пе-ле на-пе-рід, Пе-ле на-пе-рід, Зе-зе ча-туй, А-де-мір не під-да-вайсь!” (як тільки потраплять вони усі, без домовлення, безпомилково вигукувати те саме й у тім самім порядку? — справді перетворюються на одну душу!) й ось вже Пеле напереді, брунатний лискучий від поту, як нова бронза Челліні, противники так і летять від нього сторч-голів у всі боки — сьогоди його день! — Зе-зе отримав м'яча, передав Адеміру, той головою до Пеле, але де ж Пеле? Він, п е р е д ч у в а ю ч и, де йому піддадуть, відбіг у бік, щоб узяти розгін й в моменті, коли м'яч паде, здавалося б на порожнє місце, вже б'є, теж головою (які ж в них голови! До футболу, звичайно...) — куди? — ніхто здогадатися не може, він непорівняний у симуляції рухів і — „Го-о-о-о-л”! Польські електризації стадіону змінюються. Скрежет зубовний та ракети вибухають на протилежних бігунах й гра йде далі...

Хто відвідує Маракану, але захоплюється не так самою грою, як спостереженням глядачів, повсякчас відчуває сатисфакцію, коли його зір бачить купки поліцаїв та вояків. Що б це було без поліції?

Запитання це зовсім не мериторичне. Ось витяги із найбільших бразилійських газет: „Порто Алегре. Від нашого кореспондента. Двох забитих у футболевій грі. Під час гри між дружинами Кароліна та Сан Павло, що відбувалися у Лівраменті, один з глядачів забив ножем грача й, після довгої погоні, був ліччований сторонниками забитого по уругвайському боці кордону.

У 30-ій хвилині гри суддя анулював гол Кароліні піддавшись протестам прихильників противної сторони. Незадоволений з того грач Пауло Феррейра, підійшов до судді Валдіра й одним ударом звалив його на землю. Сторонники судді вибігли у поле, щоб захистити суддю й поміж них 17-річний Паула Мораіс, який загнав у груди напасникові 30-сентиметрове лезо ножа. Мертвий грач повалився на ще непритомного суддю. Загальна бійка перервалася на хвилину, але незабаром пролунав крик помсти й усі кинулися навздогін Пауло Мораіса, що тікав, тримаючи ще у руках скривавленого ножа. Злочинець перебіг уругвайський кордон й сховався у хаті Віталіно Сантоса, який одразу побіг по поліцію. Брат злочинця, Антоніо, солдат, став на дверях й благав натовп, щоб Пауло не лінчували, але його звалили на землю й потовкли ногами. Жінку Віталіно й його дітей, що були у хаті, прихильники „Сан Пауло” побили камінням, виламали двері до кухні, де забарикадувався Пауло й, сховавшись за бочівку, боронився, доки не отримав по голові великою каменюкою. Уругвасць, Мартефан на ім'я, прострелив йому голову саме у тому моменті, коли з'явилася поліція й натовп вже починав тікати.

Мартефан та уругвайські грачі утікли до своєї країни а Антоніо Мораіс, та жінка й діти Віталіно потрапили до шпиталю. Як кажуть, того дня було дуже гаряче й люди пили забагато „агваарденте” й майже усі глядачі мали при собі ножі й пістолі. Суддя завдячує своє життя тільки своїй... непритомності у часі бійки. Усі думали, що він вже мертвий. Непомічений, він спромігся втекти з поля й сховатися у посадках евкالیптів”. Замітка ця вийнятоково довга для тільки двох забитих, але добре віддає місцевий кольорит.

Або — футболегубство. У місті Абре Кампо (штат Мінас Жераіс) Франсиско Рамос, власник терену, що його традиційно уживали місцеві футболісти для свого тренування та змагань вирішив покінчити із цим й використати цю землю для себе. Десятки „спортівців” заатакували його коло огорожі імпровізованого стадіону й забили ударами сапок, лопат та ножів”.

І остання, найновіша: „Конфлікт на полі копаного м'яча. 35 осіб поранено, 102 заарештовано. Сан Павло. Під час футболевого змагання, що відбувалося на полі поміж вул. Катумбі й авенідою Жюльєрме Кочінг й у яким брали участь клуби Кашоейра з Віла Марія та Санта Круз з Гваяназіс, зчинилася страшна бійка, у якій узяли участь геть усі присутні. Не зважаючи на втручання поліції, бійка тривала довго й припинилася тільки, як на поле прибули моторизовані атакувальні групи. Зрештою пощастило встановити лад й перевезти тягаровими та особовими автами — заарештованих на поліцію, а поранених — амбулянсами до шпиталів. Серед 35 поранених 12 є поліцаїв”. Далі йдуть поіменні листи.

Було б однак зовсім хибно думати, що такі випадки трапляються надто часто. У Бразилії щоденно відбуваються тисячі ігор, а у неділі десятки тисяч. Малі конфлікти, правда, відбуваються повсякчас й грачі ніколи не гратимуть на чужім полі без охорони своїх сторонників, своїй „торсиди”, або будуть навмисне

П. Васильченко

В ОЧЕРЕТАХ НАД МЖОЮ

(Спогад)

Мжа. Кому бодай що-будь каже це коротке, загадково-хімерне слово?

Нікому і нічого. Може, воно нічого не казало в 1930-их роках навіть тим, які безліч разів вимовляли його, асоціюючи з тим словом солодкі хвилини юнацьких зустрічей у місячні білі ночі, риболовства, полювання на диких качок, цілоденного пляжування в сонячні літні дні на іскристо-жовтому піску...

Але для декого це слово — Мжа — не тільки близьке й знайоме, а й рідне, дороге, навіки незабутнє. І саме тому, що це слово для тих „декотрих” мало не лише близький географічний характер, і не лише асоціювало чи асоціює оті вище вказані прикмети фізично-душевних насолод, а в першу чергу тому, що зі словом Мжа пов'язані дні великих терпінь, прагнень, шукань і боротьби.

Мжа — це невеличка, покручена в безлічі місць, і так само в одному місці глибша, а в іншому зовсім

~~.....~~
програвати, бо за виграну можуть набити. Але тому, зрештою, великого значення ніхто не надає. До гри належить усе.

Дещо заскочений читач наш має, однак, право спитатися: а як же дивиться на те уряд? Уряд, преса та й сама бразилійська еліта одностайно обурюються із загального надмірного захоплення м'ячем. Шалені гроші, що витрачаються на гру могли б також інакше використовуватися, але на тому й заробляє чимало людей. Газети читають, здебільша, тільки заради описів матчів. А самі урядовці, що засуджують надмірне захоплення, зникають із урядів, коли транслюють великі змагання. Під час останнього фіналу на першість світу, зупинено у дорозі експрес Сан Павуо — Ріо, бо й подорожні й машиніст не могли не слухати трансляцію тріумфу Бразилії.

У тому захопленні є велика доля й патріотизму так, що усі дивляться на це поблажливо. Типовий анекдот: Найбільшим героєм-мучеником за визволення Бразилії був Тирадентес. Йому відрубали голову. Далі анекдот розповідає, що він прийшов під двері раю, із відрубаною головою під пахвою, а св. Петро забув зодягнути окуляри, не догледів й сказав: „ох, бразилійче, м'яча ти узяв зі собою, а голову забув на землі!”

Та, як і усе на тій землі, навіть і копаний м'яч може набути поважнішого значення. Контраст поміж неймовірним багатством й неймовірною бідністю, такий сильний у Бразилії, що ціле щастя для неї, що її бідні верстви захоплюються футболом більше, як політикою. Вони мають, де й як забувати усе й почувати себе щасливими. Один бразилійський сенатор сказав: „Те, що Бразилія ще не потрапила до рук комуністів, завдячуємо лише Католицькій Церкві та футболу”. Не зважаючи на парадоксальність заяви, у ній є багато правди.

мілка, так, що влітку можна перейти з засуканими хо-лошами штанів, річка на т. зв. Слобідській Україні, в околицях Харківщини. Я ще змалку був цікавився, звідки вона витікає й куди впадає, але так нічого й не дізнався, бо річечка ця — аж шкода мені її було! — не заслужила навіть на її докладніше географічне вивчення, як це буває, на перший погляд, з „маленькими людьми”, за якими не раз ховаються великі героїчні діла. Знав я лише з дитинства, що Мжа протікала через такі або попри такі села Харківської області, як Федорівка, Стара-Водолага, Рокитне та інші. Була вона густо заросла верболозом, очеретом, оситнягом. У заводях була вкрита широким лататтям, ряскою, білими лілеями. В багатьох місцях Мжу оточували вільхові гаї та верби, оті наші українські верби, що на одній із них сотня війська може розташуватися — такі широкі та коренасті, та гілчасті, — одна верба було цілу Мжу з берега до берега влітку тінню закриває!

Багата була Мжа на рибу. Окуні, краснопірки, лящі, карасі, лини, в'юни, щупаки, налимми (не знаю, чи назва „налимми” відповідає біологічній науці, але ми так звали рибу, схожу на сомів, яка жила в берегових дірах), а далі всяка „дріб”, як от бички та ін. Коли я згадую про рослинно-рибне багатство отієї слобідської „непоказної” Мжі, в мене невільно виникає питання: яка ж багата ціла наша Україна своєю природою і яка бідна долею!

Так. Це не порожня патетика і не сентиментальна лірика. Тепер, як я навчився мовити на еміграції, з перспективи років, я не тільки свідомістю, розумом, а й серцем глибоко збагнув усю суть історичної недолі нашої віками поневоленої та гнобленої країни і її героїчного, мужнього, великого нездоланого народу. Але тоді...

Що тоді, в 1929—30 роках нас, шістнадцятирічних чи сімнадцятирічних юнаків, синів українських хліборобів змусило задуматись над власною своєю долею і долею всього свого народу?

Важко тепер, по тридцяти роках, усе докладно пригадати. Знаю лише, як одного літнього дня 1929 року, в парку колишнього поміщика Голіцина, якого люди величали навіть князем, зібралось нас кількох хлопців: я, що тоді саме закінчив семирічку, Михайло В., Павло та Петро С. і Федір М. Усі ми, крім Федора М., були комсомольці. Петро С. був навіть секретарем сільської комсомольської ячейки. Федір М. був на кілька років за нас старший, він теж був у комсомолі з нами і з нами вчився разом у школі. Але в 1928 році його батьків „розкуркулили”, майно розпродали, батька й матір кудись вислали, а Федір із двома братами покищо жили в селі, ночуючи та харчуючись по людях.

Ми четверо були „бідняки”. Мій батько, наприклад, мав лише три гектари землі, коня, корову, кілька свиней, птицю, хлів, клуню ну й, очевидно, хату. Проте за такого „бідняцтва” ми чулися досить непогано, бо мали, як кажуть хліб і до хліба; в погребі завжди було повно молока, сметани, масла, сиру, свіжих і ква-

шених кавунів, помідорів, огірків, ба навіть яблук, а в сінях — бодня сала, мішки зерна, борошна...

Та річ не в тому. Хоч ми тоді були й зовсім молоді, але ж по сім і більше років провчилися, то вже й цікавились не стільки салом та хлібом, як політикою. А політика наша на той час обмежувалася такими питаннями, як от: „За що і пощо обклали такими високими податками батьків Федора М., зіслали їх, одірвали від дітей, залишили хлопців сиротами, фактично на фізичну і моральну погибель?” А ще: „Для чого влада змушує селян йти в колгосп поза їх волю і охоту? Чому їм не дається самим обрати спосіб свого життя: хоче йти в колгосп, хай іде, не хоче — хай залишається індивідуальником?”

От-такі на той час у нас нуртували питання, тим часом чисто, сказати б, соціального характеру. Вони, ті питання, мучили нас, молодих, гризли, не давали спокою. Ми переживали, уболівали за неправду, кривду, яка чинилася над нашими батьками. А ми ж були комсомольцями! Та, здавалося, коли в нас виникали сумніви і гризоти за існуючий стан під большевицькою владою, тоді ми забували про свою приналежність до комсомолу і починали бути між собою щирішими, одвертішими, ближчими.

Але, в ім'я правди кажучи, все-таки боялися один одного. Напевно ж, кожний думав те саме, а висловити свої думки вголос не зважувався, бо не вірив у щирість свого товариша.

І все ж пам'ятного дня згаданого 1929 року в голіцинському парку в селі Стара-Водолага на Харківщині, що ото лежить якраз попри згадану річечку Мжу, відбулася перша і незабутня в моєму житті розмова між нами, сільськими хлопцями-комсомольцями. Почалася балачка, немов би цілком невинна. Федір М. якось запитав мене, чи читав я роман американської письменниці Войніч „Овод”. Я відповів, що читав. Виявилось, що цей твір читали і Павло та Петро С. Не читав його лише Михайло В.

— А знаєш ти в тому романі місце, як Овод ховається від переслідування в гаоляні? — запитав Федір.

— Знаю. Ховався і навіть гуртував біля себе в тому гаоляні повсталі раби.

— Гаолян? А що таке гаолян? — спитав з цікавістю Михайло В.

— Така рослина, росте в теплих країнах, схожа на наше просо, але вища і більша, така, що людина в ній може сховатися, — відповів Федір. — Хоробрий, відважний і сміливий був Овод, як наш Кармелюк...

Петро С. мав у руках якусь нововидану політичну брошуру про колективізацію. Не знати, на що він взяв у недільний вихідний день до парку — „проробляти” з нами чи так, зі звички, — а лише по тому, як у нас зайшла балачка про Овода і Кармелюка, оте тасмиче й невідоме, романтичне „гаолян”, усім нам ніби язика повідтінали. Замовкли, сиділи напівлежма, щипали пальцями зелено-жовту, вигорілу від сонця, траву.

Про що ми тоді думали?

Хоч уже досить пізніше я довідався, що большевики гльорифікували героя роману Войніч Овода як ко-

муністичного борця проти капіталістичного рабства, як це вони, зрештою, зробили з усіма літературними героями, включно з Шевченковими, сугеруючи їм боротьбу лише за соціальну справедливість, — усе ж для мене шістнадцятирічного тоді юнака, і Овод, і Кармелюк були людьми, що мене полонили і захоплювали. Бути таким як Овод — ставало в мене мрією. Але Овод боровся проти капіталістичного гніту, а в нас же, на Україні, нема капіталістів, є лише влада і режим комуністів, а комуністи ж либонь самі за людську справедливість борються, принаймні, такі гасла вони проголошують! Але Федьчини мати і батько? Мої сусіди, що ніколи нікого не наймали, не визискували, самі, скільки я знав, працювали в полі ще й іншим допомагали, — за що їх розпродано „з молотка” і вислано з рідного села? За що стільки моїх односельчан, старих і молодих, виарештувано і теж забрано невідомо куди, а їх хати позапечатувано?

Мене розтерзували думки до глибини душі. Я з-під лоба раз-у-раз позирив на Федора М., наші погляди зустрічалися у якийсь магічний допитливості і мені здавалося, що ось-ось Федір скаже мені:

— Будьмо Оводами, виступімо проти насильства і неволі, яку чинять над нами комуністи!

Але Федір мовчав. Його світлі блакитні очі на смуглявому худорлявому, вилицюватому обличчі ніби теж чогось шукали і ніби ждали того самого рішення, якого я ждав од нього.

Але того дня ми так один одному нічого й не сказали. Павло С., що був од усіх нас найкремезнішим і не менш вайлуватим хлопцем, перевів розмову на працю. Він ніби жартуючи сказав до Петра С. (вони були між іншим „однофамільці”, але не родичі):

— І що ж ти ото, Петре, мнеш брошуру, наче коров'яче вим'я? Всеодно з неї молока не видоїш...

Ми всі щиро розсміялися. Сказати на ті часи про політично-агітаційну брошуру обласного чи й районного відділу партійної пропаганди, що з неї „не видоїш молока”, — це вже неабияка контрреволюція. Проте, Павлові слова, як видно було, не лишень нікого не насторожили чи настрахали, а й навіть сподобалися всім.

І сподобався був нам Павло. Своім дотепом він сказав більше про себе, ніж зумів, що Павло С. також належав до тих, який був незадоволений з існуючим комуністичним режимом.

**

Але мене чомусь найбільше заінтригувала розмова Федора М. про отой тасмнічно-романтичний Оводів „гаолян”. Я часто вечорами ходи понад річкою Мжою, виходив у густий очерет, умощувався на мілкому березі й сидів, думаю. Саме на той час, у 1929 році, в нашому селі розгорілися широкі репресії большевиків над селянством. Місцеві комуністи і „активісти”, переважно таки морально-розкладені типи, „п'яниці”, розтратники, бабії, кримінальні злочинці, з допомогою присланих уповноважених з області чи району (всеодно вони всі були добирали центром), цілими купами ходили по дворах, особливо ж по господарствах так званих „індусів” (од слова „індивідуальник”), які не

записалися до колгоспу й не хотіли ніяк скоритися окупантським директивам; забирали силою зерно, картоплю, м'ясо, реманент, худобу і все тягли до новоствореної „сільгоспартілі”. Між селянами і владою виникали явні конфлікти. Большевики знайшли в одному з парків біля вже створеного на той час радгоспу повішеного на дереві комуністичного уповноваженого з запискою, в якій писалося, що подібне чекає кожного червоного комісара. На площі біля сільсовета й школи та церкви, що її закрили большевики, відбувалися прилюдні торги з награваного в „розкуркулених” майна. Продавалися найдорогоцінніші речі за безцінь. Їх купували партійно-урядові чиновники та сільські колишні комнезамівські шарлатани, а тепер „власть на місцях”.

Мій батько був уже в колгоспі. Перед вступом до колгоспу він майже ні з ким у сім'ї не говорив, ані з матір'ю, ані з нами, меншими й більшими дітьми. З вступом до колгоспу наш колись „бідняцький стаг” „озаможнився” до тої міри, що нам мати не могла на стіл поставити найдешевшого сільського харчу — пшоняної каші з молоком. Усе пішло до колгоспу, сінні, погреб, двір спорожніли.

Ні корови, ні свині,
Тільки Сталін на стіні...

Між селянами, старими й молодими чимраз дужче ширилися антисоветські анекдоти, приказки, вірші. Ніколи не забуду дуже поширеної в ті часи пісеньки, яку деклямувала шкільна й позашкільна молодь:

Сидить Ленін на лузі,
Гризе кінську він когу.
Ех, яка ж то гадина,
Советська гов'ядина.

Одного разу, вечором, я зустрівся біля сільського клубу з Федором М. Я щиро зрадив з тієї зустрічі.

— Федьку, я хочу з тобою говорити, — збудженим тоном звернувся я до нього. — Так багато хочеться сказати, а нема кому...

Федір охоче погодився на мою пропозицію говорити з ним.

Я любив чомусь Федора. Він був дуже розумний і добрий. Багато читав книжок і ще в неповно-середній школі студював чимало наук. Окрім того він був одвертий, щирий і, як кажуть, не фальшивий. З ним можна було говорити про що завгодно і він ніколи не зрадить. Ці його людські риси я відчув інтуїтивно ще тоді, коли ми зустрічалися раніше, і при тій зустрічі в голіцинському парку, і особливо пізніше, тоді, коли ми з Федором стали, як рідні брати. Такого друга, мабуть, я в житті не мав.

— Але ж де ми говоритимемо? — цілком серйозно і поважно запитав мене Федір, так, ніби він уже все розумів і все знав, про що йтиме мова.

— В гаолян! — якось вирвалося в мене.

— В гаолян! — зрозумів мене з двох слів Федір і ми в ту ж мить подалися з ним до річки Мжі, в очерета, що так потім і стали для нас отим романтич-

ним далекосхіднім „Гаоляном” — нашим „великим просом”...

Кожного вечора ми почали зустрічатися там із Федором. Наші потаємні думки вилилися в щирі признання про нашу ненависть до комуністичного режиму, який на місце колишнього царського поміщицько-капіталістичного рабства приніс комуністичне рабство і неволю. Ми почали застановлятися над тим, що б нам зробити, аби прислужитися своїм батькам і матерям, своєму народові в полегшенні його долі. Як сьогодні пам'ятаю, нашим найвим молодим головам тоді здавалося, що найбільшим ворогом рідного нам українського села був уповноважений комуніст із центру, високий стрункий чоловік у військовій шинелі, „товариш” Янковський. Якби не він, міркували ми з Федором в очеретах над Мжою, не заганяли б насильно людей до колгоспу, не було б масового терору над селянами, який тоді чинився. „Вищої політики” ми тоді не знали. Ми ще не розуміли, що корінь усього лиха й зла, яке спало на Україну, лежить не в одному уповноваженому Янковському, про національне походження якого ми не знали і не думали, а в самому центрові большевицько-комуністичного імперіалістичного розбою — Москві. Тому всі наші бажання й пориви зробити щось „революційного”, далі поза свою Стару-Водолагу і поза уповноваженого комісара Янковського не сягали. Але все ж навіть у тих вузьких місцевих рямцях ми з Федором М. задумали таки щось робити.

— Треба організувати писання і розповсюдження антирадянських листівок, — вирішили ми з Федором. А крім того треба прибрати з села Янковського — хай не мучить і не нищить ні в чому неповинних людей.

— Удвох нам таке завдання не під силу, — завважив якось Федір. — Треба більше хлопців.

— А ти думаєш, вони пристануть на це?

— Можна поговорити.

— А як вони викажуть кому слід про наші наміри?

— Я переконаний, — цілком твердо сказав Федір, — що і Павло, і Михайло, і навіть Петро С., хоч він і секретар ячейки, думають те саме, що й ми з тобою. В комсомолі вони перебувають сам знаєш через які обставини. Були змалку в піонерах потім з піонерів усіх записали в комсомол, повидавали квитки, потім скликають на збори, стягають членські внески. А як хлопці й дівчата ходять на збори і платять членські внески, ти сам добре бачиш.

— Бачу, — погодився я.

— За скільки ти не платив членських внесків цього року.

Я засміявся.

— З нового року не плачені, більше п'яти місяців.

— Ну от. А Павло С. мені казав, що він не платив і не думає платити, бо він вчиться, не працює, а його єдина стара мати не всилі виробити в колгоспі трудоднів на самі його комсомольські внески...

— Ти вже говорив з Павлом?

— Говорив. Він на все готовий — такий злий на „нові порядки”, на комунізм, якого ще й не було, а вже стільки лиха накоїв людям.

— То поговори ще з Михайлом, а я спробую з Петром та Настєю С-к. Настя до мене дуже добре ставиться, вона навіть з особливою симпатією до мене ставиться через те, що я з її сестрою Дунькою добре дружимо.

Так народилося між мною і Федором М. неписане рішення створити антисоветську, антикомуністичну організацію в мосму рідному селі Стара-Водолага з самих тодішніх комсомольців.

На ті часи саме вже це рішення було досить одважним кроком, значення якого ми, можливо, й самі не доцінювали. Бо в ті роки шаленів такий московсько-большевицький терор на Україні, а особливо так розвинений большевицький сексотизм, що за кожний „неблагонадійний” натяк можна було дуже легко опинитися за ґратами в'язниці ГПУ.

І все ж ми створили підпільну протибольшевицьку організацію, очевидно ж і протикомсомольську, в яку входили, — хоч який це парадокс, — майже самі члени місцевого сільського комсомольського осередку. Після моїх і Федчиних розмов з іншими друзями й подругами, до нашої, знову таки, ніде, в жадному протоколі незареєстрованої підпільної організації, входили: секретар комсомольської ячейки Петро С., Павло С., Михайло В., Настя С-к, її сестра Дунька, Федір М. та я.

Ідейним і організаційним керівником нашим став Федір. Щоб приховати своє справжнє наставлення і становище, він почав клопотати про встановлення його в правах комсомолу, мовляв, за вченням комуністичних вождів діти за батьків не відповідають і навпаки. З допомогою місцевих поручителів, особливо ж Петра С., його в комсомол таки прийняли. Цим улегшено було працю для нашого недосвідченого юнацького підпілля, бо ми, збираючися легально нібито на комсомольські сходини, з обласними й центральними патрійними та комсомольськими газетами, директивами, циркулярами, в тому таки сільському клубі, що стояв на горбі недалеко річки Мжі, біля церкви і школи, й говорили про свої внутрішні справи, про того невисокого Янковського і його прихльобателів.

В одній з таких розмов якось Павло С. запропонував знищити Янковського.

— Нехай не думають, що наше село таке вже за-туркане, що ніхто й одважитись на спротив не зможе.

Майже всі одностайно погодилися на ту пропозицію. Тільки моя симпатична молоденька Дунька закрутила була своїм кирпатим носом, мовляв, провалитесь ви, хлопці, з своїми плянами.

Але рішення було в усіх однаково тверде. Лише постало питання: як?

Несподівано для нас усіх Янковський невдовзі сам кудись виїхав, немов чуючи, що за вчинені ним злодіяння над українським селом його чекає неминуча народня кара.

Минали літні канікули і приходив новий 1929/30-ий навчальний рік. Попри інші клопоти й турботи, перед нами постало питання: як бути з дальшою наукою, що робити: продовжувати далі навчання в десятирічці, чи кидати вчитись і йти на виробництво в місто

чи лишатися в селі, в колгоспі, щоб тут вести якусь роботу проти большевицької сваволі.

Тим часом у нашу школу прийшло повідомлення, що Харківський педагогічний технікум ім. Сковороди потребує для нового набору кандидатів. Очевидно, до технікуму приймалися учні з добрими знаннями та з відповідним „соціяльним станом“.

Федір М. якось зібрав був нас усіх, тим разом вечірньої пори біля самої річки Мжі, немов знаючи, що нам доведеться незабаром з нею розпрощатися, як і з тими високими густими її очеретами, вербами й вільхами, й сказав, що краще було б, як би кожен з нас, хто має якісь можливості, шов у науку, бо наука саме для тих, які інакше дивляться на світ, ніж звичайні компартійні кацки, особливо потрібна. Комунізм, — казав Федір, — саме й зродився та шириться на неуцтві. Ми ось у нашому селі та й поза ним не бачили ні одного партійця з високою освітою. Все це — нужденні примітиви, розперезані хама, еґоїсти, нетерпимці, які заради спасіння своїх нікчемних шкур відреклися свого власного Бога і продалися іншому, комуністичному богові — Дияволу...

— Шкода, — висловив наприкінці свій жаль Федір, — що мені закрито шлях до науки через те, що мої батьки репресовані. Але я й без них знайду собі науку...

Я ніколи не забуду тих натхненних, щирих і глибокодумних слів мого старшого друга, реального провідника юнацтва — Федора М.

Восени 1929 року ми справді розбрелися, як ті миші. Я поїхав учитися до Харкова в педагогічний технікум ім. Сковороди, хлопці продовжували вчитися в селі, дівчата пішли працювати, а Федір М. виїхав кудись з села. Як пізніше я довідався, був він на Донбасі та в інших областях України, а в 1933-ий голодний рік знову вернувся в своє рідне село Стару-Водолагу.

Отож, „з перспективи років“ дивлячись на ту нашу юність у підсоветській Україні, тепер, уже будучи зрілою і, як кажуть, виробленою людиною, можна думати: ну і що ж? Романтика, звичайна стихія споконвічного бунтарства наших дідів, прадідів і прапрадідів, стихія нації, яка завжди чимось незадоволена, завжди щось хоче зробити, до чогось прагне, але завжди нічого конкретного не досягає, бо незорганізована, розпорошена, не має відповідного проводу в слухний час і т. д. і т. п.?

Відповісти на всі ці питання навіть найбільш досвідченій і найбільш виробленій людині, звичайно, на один раз цілком неможливо, як неможливо одним малом пера визначити характер і вагу того явища, про яке я оповів, тобто, про оте „комсомольське підпілля“ в самому комсомолі в Наддніпрянській Україні в 30-ті роки. Певно, може й матимуть рацію ті, котрі казатимуть, що то була звичайна „начитаницька романтика“; може, правда буде й по боці тих, які скажуть: а що ж та ваша старо-водолазька підпілля група конкретно зробила? Врешті, треті можуть взагалі таким розповідям не вірити, так, наприклад, як деякі загуминкові люди з не менш загуминкових провінцій україн-

А. Орликовський

НАФТОВА ЕКСПАНСІЯ ССРС НА СЕРЕДУЩУ ЄВРОПУ

В половині червня цього року пресовий світ облетіла вістка, що ССРСР, Польща, ЧСР та Німеччина приступили до реалізації великого пляну будови магістрального нафтогазу із великого нафтового басейну на Поволжі (з-під Ішибая, Бугуруслана та Туймазів в Куйбишевській області) на захід до Польщі, Німеччини та Чехословаччини. Довжина його 2.800 миль.

За пляном нафтогаз має проходити прямою лінією з Куйбишівщини на Пензу — Єлец і Мозир над Прип'яттю в Білорусі, а звідтіля двома лініями: — однією через Полісся (Пінське — Берестя) на Варшаву — Плоцк — Познань — аж до Берліна, — а другою на Львів та через Карпати біля Сянків в сторону Пряшева — Ванської Вистриці (промисловий басейн Словаччини) до Братіслави, головного чехословацького порту над Дунаєм. Звідтіля ще малі нафтопроводи мають проходити до нутра самої Чехії та далі в Саксонію, а з другої сторони попід Дунай в північну Мадярщину. За пляном передбачається щороку постачати 25.000.000 тонн поволзької нафти до Польщі, Східної Німеччини та Чехословаччини.

Як нам відомо Східня Німеччина, так само як і Польща, спроваджує для себе ропу аж із... Близького Сходу, Ірану, Іраку чи навіть Венесуелі. Чехословаччина й Мадярщина покривають свій недобір нафти ропою Румунії та Австрії. В пляні ССРСР є не лише зміцнити господарську залежність країн-сателітів від Росії, а в першу чергу стратегічно забезпечити собі повне панування над наддунайським басейном. Советський Союз свідомий непевності румунських чи австрійських нафтових джерел, які можуть бути, в разі війни, против-

ської землі не раз питаються: „А скажіть, чи то правда, що в Харкові був театр українською мовою? І чи могли той театр дивитися українці?“

Але річ не в тому. Найявний факт існування проти-комуністичних підпілляних груп в Україні в 30-ті роки, і то серед молоді, яку окупант зараховує до „ровесників Жовтня“, — це свідоцтво неперервності, тяглости життя і боротьби за свої соціяльні і національно-політичні права всіх поколінь української нації. Дарма, що згадана старо-водолазька підпілляна анти-советська група на Харківщині не мала на той час реальних, конкретних вислідів своєї боротьби, але вона і численні інші, їй подібні й далеко активніші групи, давали ґрунт і прокладали шлях того уярмленого, але нескореного і незнищимого молодого українського покоління, яке живе і бореться в сучасних, ще більш важчих умовах московсько-большевицької окупації.

В цьому відношенні кожний, бодай найменший, вияв спротиву чи боротьби в Україні проти ворожого режиму, за волю й незалежність, — гідний уваги і фіксації.

ником знищені — або зруйновані населенням країн-сателітів.

Найбільше буде користуватись советською нафтою Польща, сучасна продукція якої з ясельського та цешинського басейнів не перевищує 200.000 тонн, коли запотребування сучасної Польщі на рогу виносить біля 1,500.000 тонн. Значить 1,300.000 тонн ропи Польща донині спроваджувала із Близького Сходу та частину із самого ССРСР, перероблюючи її в своїх, між іншим, новопобудованих рафінеріях біля Тжебіні та по малих рафінеріях на Підкарпатті та в Познанщині.

Для Чехії і Словаччини, економічно беручи, советський нафтоцяг не матиме великого значення, бо нинішній ЧСР далеко вигідніше користуватися близькими джерелами в Австрії, біля Відня на рогачці самої Братислави, чим спроваджувати ропу нафтоцягом з-під... Куйбишева. Зате в імперському пляні централізації економічних та стратегічно-господарських ресурсів окупованої Європи він своє виконає. Факт існування нафтоцягу в Чехословаччині приведе автоматично до затримки допливу в ЧСР румунської нафти, яка досі в значній кількості плила по Дунаю в Комарно та Братиславу. Румунська ропа буде зовсім віддана для вжиткування сильно збільшеного промислу центральної України, яка буде мотти переставитися в значній частині із імпорту ропи з Кавказу (Грозний і Баку) на Плошть в Румунії, звідкіля і так вже від пару років іде доставка ропи нафтоцягом прямо до Одеси, як також і дунайська фльота теж постійно довозить ропу із Румунії в Херсон та Запоріжжя. Збільшений останнім часом промисловий потенціал усього Туркестану, що раз то більше відчуває запотребування на ропу саме із Азербейджану та Північного Кавказу, бо місцеві туркменські та узбекістанські добування не вистачають, а ембайський басейн більше зв'язаний із Поволжжям та простором уральського промислу, а навіть сибірського.

В самому ССРСР теж наступить певна реорганізація нафтового господарства, одним з завдань якої буде міцніше узалежнити „окраїни” від московського центру.

В Україні нафтоцяг має обслужити деревобробну промисловість на Поліссі, силікатно-керамічну промисловість та цукроварні в центральній Волині, буровугільну в Кременчуччині, недалекий промисловий потенціал м. Львова та далі нафтово-соляно-хемічну промисловість бориславського басейну та, врешті, карпатську й закарпатську деревнохемічну промисловість між Туркою, Великим Березним та Перечином. Крім цього нафтоцяг має допомогти в електрифікації міст та сіл на лінії нафтової магістралі. Нафтою Поволжя плянується заступити в Західній Україні імпортоване в значній мірі ще польське горішньо-шлезьке вугілля. В Україні нафтоцяг буде мати у всіх тих місцевостях, де лише буде якесь згущення промислових підприємств випомпні станції для перевезення ропи в дані заведення чи фабрики. Постачання нафтової ропи із Поволжя в Україну, це ще більше узалежнення України від Росії в промисловості.

За пляном радянських інженерів нафтоцяг повинен уже працювати 1963 року, а уся конструкція нафто-

Петро Кізко

МИСТЕЦЬКА ПРОЗА БЕЗ... МИСТЕЦТВА

Ще в 1945 році, в статті „Про сучасне українське оповідання” („Літературна газета” чч. 26, 27, 28) О. Кундзіч писав:

„У „Бібліотеці українського оповідання” більше як половина речей або слабенькі, або й взагалі не оповідання — це етюди, ескізи, нариси, дописи (!) і просто прозовоподібні шматки, причому в етюдах і ескізах бракує настрою, в дописах — ділової серйозності й документальності, а разом у більшості речей не вистачає — людини...”

Закид, безперечно, серйозний. Та ось минуло більше трьох років і... У вересні 1958 року Леонід Новиченко у своїй доповіді на відкритих партійних зборах письменників Києва говорив:

„... Вона (література, — П. К.) все ще в боргу перед нашим народом... І той борг визначається перш за все її відставанням в художньому освоєнні сучасності... Збіднілий, пририваний, а то й ущербний герой ряду творів переконує, що нам треба воювати за духовно багатого героя наших днів”.

Трохи раніше перед Новиченком, у липні того ж 1958 року, в статті „Про естетичний зміст соціалістичного реалізму” („Літ. газета” ч. 59) Степан Крижанівський на ту саму тему „сучасності в літературі” висловився так:

„... Наші журнали і видавництва нерідко друкують нудні речі під рубрикою художньої літератури. Такі випадки не поодинокі. Дехто втратив критерії художнього й нехудожнього...”

Було ще й більше інших голосів на порушену тему, причому ті голоси весь час лунали саме з „високих трибун” совлітературної критики (Новиченко і Крижанівський — це тепер найбільші з покоління 30-х років большевицької критики і літературознавці). Значить, треба думати, на самих партійно-урядових і центрально-літературних верхах десь комусь пекло за такий жалюгідний стан „найпередовішої в світі” соціалістичної літератури.

Та ось минули роки. З часу виступу Кундзіча минула, сказати б ціла „літературна п'ятирічка”.

І що ж? Які „здобутки” досягнуто за цю „літературну п'ятирічку”? Які нові визначні мистецькі твори появились? Яке нове ім'я виросло на літературно-мистецькій ниві? Який створено прозовий твір, щоб він міг стати гідний уваги світової громадської думки?

~~~~~
вої та хемічної промисловості, як рафінерії у Плоцьку, Франкфурті над Одрою, в Словаччині біля Ванської Бистриці, та великі хемічні заведення в цих же самих місцевостях повинні бути готовими до 1968 року.

Уся ця грандіозна будова: нафтоцягу, рафінерій та хемічних заводів сплянована в советському економічному пляновому центрі КОМЕКОНИ і плян розподілу фінансування цього пляну теж іде із цієї централі.

Нема такого. Навпаки, матеріяли харківської міжобласної наради письменників України, що відбулася 10—11 травня 1960 року, засвідчують, що стан української мистецької прози за московсько-большевицького режиму не поліпшав, а погіршав.

Ось кілька характеристичних виступів з тієї наради: „Деякі письменники надто примітивно уявляють собі багатство внутрішнього життя робітника... Ходить такий герой у творі, вигукує прописні істини, добре виконує норми... Але це ще не значить художньо відтворити людину праці... Прикро, що дехто з авторів захоплюється змалюванням дріб'язкового, намагається увігнати людську думку у вузькі формули. Особливо шкодить нахил до банальності. Чомусь більше пишеться про те, що нам цілком ясно і зрозуміло...” (Іван Дзюба — критик і літературознавець).

Г. О. Лоза, як також і Дзюба, казали, що процес праці в творах прикрашується та спрощується, не осмислюється, а „просто декларується”.

„... Від спроб опоетизувати закручування гайок на болти віддає спрощенством”.

„Літературна газета” за 17 травня 1960 р., переповідаючи про хід харківської міжобласної наради письменників України, написала прямо, що:

„На жаль, багатьом повістям і романам про робітників бракує... художньої досконалості”.

Щоб мати більш повнішу характеристику стану сучасної української підсоветської прози, додамо ще один виступ згаданого критика Івана Дзюби, тим разом у його рецензії на роман Земляка „Гнівний Стратіон” („Літ. газета” за 31 травня 1960 року):

„Набагато легше — пошитися в романтики. Або ж у лірики. Напустити виткого чуба на чоло, поназапалювати тасмичних блискіток в очах, зіп'ятися на фразеологічні диби. Натхнено прикласти до грудей якусь однострунну маруду і цигикати про невгамовні поривання душі, „вогненний лет років”, „шалепство крові”. Податися на марнослів'я, імітуючи пафос. Відчайдушною риторикою компенсувати брак думки й чуття істини. Загальщиною побивати життя. Компрометувати радянську літературу.

Таких романтиків у нас — хоч греблю гати”.

Так стверджується факт існування в поневоленій московським большевизмом Україні мистецької прози без... мистецтва! І що ж супроти цього, визнаного самими большевиками, факту можуть сказати пропагатори московського соцреалізму в літературі, які заперечливі істини висунути?..

І КИЇВСЬКА КІНОСТУДІЯ ВИРОБЛЯЄ... ПШНИК

Письменник-байкар Михайло Білецький у кореспонденції під тривожним наголовком „СОС! СОС!” („Літературна газета” за 31 травня 1960 р.) оповідає:

„Загальновідомий анекдот про те, як невдаха коваль „пшик” зробив. Почав кувати плуга не вийшло. Надумав тоді косу виковати — і косу не зробив... Нарешті, взявся за швайку. А коли й з швайкою йому не пощастило, вирішив: одгепая „пшик”! Розпик швайку на вогні, встромив у воду, а вода тільки — пш-шик!”

Цей жарт пригадався нам під час обговорення нової картини „СОС” Київської кіностудії художніх фільмів імени О. Довженка в республіканському будинку літераторів.

— Спочатку думали ми спекти кінокомедію, — сказав у заключному слові режисер і постановник картини „СОС” О. Мішурін.

Та згодом переконалися, що сценарій Є. Помещикова не дає вдячного матеріалу для комедії, от ми й той... Одним словом, що вийде!

І вийшов, якщо не „пшик”, то в усякому разі далеко не те, що хотів би глядач. І марно поодинокі товариші, що взяли участь в обговоренні картини, намагалися звалити вину за невдалий фільм на автора сценарію Є. Помещикова. „Бачили очі, що купували, — їжте, хоч повилазьте” — говорить народне прислів'я...

Жаль тільки, що оте „їжте, хоч повилазьте”, тепер, коли картина готова, стосується вже не стільки до її авторів, як до ні в чому не винних глядачів.

... Двоє молодят, з яких одне нібито любить, а друге нібито не любить, потрапляють волею сценариста та режисера на вантажний корабель, який відпливає в закордонну подорож. Переживши кілька безглузвих пригод, молодята, нарешті, порозумілися... Такий в кількох словах зміст картини. Тема дружби народів і співіснування країн з різним соціальним ладом приметана сюди, як то кажуть, білими нитками (підкр. наше)...

Після сіренького фільму глядачеві соромно за режисера, жаль хороших артистів і свого змарнованого часу...

Доки українські кіностудії ще випускатимуть сірі, посередні фільми, від яких, як сказа на обговоренні М. Шумило, „ні гріс, ні знобить?” Доки вони для створення дотепної колоритної комедії орієнтуватимуться на приїжджих сценаристів і акторів, користуватимуться сценаріями, забракованими і викинутими в кошик на інших кіностудіях країни?..

Думаємо, що поставивши отакі-от гострі, але справедливі питання, автор названої кореспонденції Михайло Білецький — та й не тільки він, а й багато інших українських підсоветських письменників! — добре розуміють, що як українська література, так і українська кінематографія будуть у такому стані доти, доки, власне, на українській землі пануватимуть оті „приїжджі сценаристи”.

Із документів ворога

„МИ ПРИХОДИМ С ВОСТОКА”

В багатьох, прихильних і неприхильних визвольній боротьбі українського народу, книжках останнього десятиліття зафіксовані описи, розповіді, а подекуди і документи, що стосуються Української Повстанської Армії. У деяких таких творах автори згадують про неї з нехиттю, в інших — подивом, ще в інших — з байдужістю або нерозумінням, у советських виданнях — з ненавистю.

У книжці „Ми приходім с Востока” Бориса Ольшанського (виданій в Аргентині в 1954 р. видавництвом „Наша страна”, 360 стор.) про українців — борців за

незалежність України, згадано кілька разів. Не тому, що автор їм симпатизує. Він — руський до підшов. Просто не міг не згадати, не міг обійти того, від чого „лежав і відстрілювався аж до ранку”, як читаємо в творі.

Борис Ольшанський перейшов на Захід у Берліні після закінчення війни. Він ніби прагнув більшої справедливості в СРСР; очікував, що війна принесе покращання соціально-побутових умовин тощо. Доля окремих народів СРСР його не турбує, хоча він і не може заперечити їхнього існування та їхньої боротьби за національне існування. Борис Ольшанський, звичайно, пограв на Захід випадково. Не поклик демократизму, не бажання боротьби за справедливість і право кожного народу, як і кожної людини будь-якого народу на власне життя... — Ольшанського штовхнуло на еміграцію те, що Сталін не покращив життя в СРСР після війни, що й далі існували кацети, різні „смерші” тощо, які контролювали кожного впродовж 24 годин на добу. Сам Ольшанський пройшов з боями від Сталінграду до Берліну — і після війни вимагав для себе й подібних „визволителів” більше прав на краще життя. Не дивно, що Борис Ольшанський коротко був на еміграції. Ордени потягли його назад з такою ж силою, як і „русський дух” єдинедрілимщика, який з-за кордону краще відчув, що червона Москва — таки його кровна „матушка”... Дальша доля Ольшанського в СРСР не відома та й мало цікава. Це типовий перебіжчик на всі боки.

Цікавіші для нас його свідчення, як очевидця і учасника Другої світової війни по боці Советської Армії. Кілька разів Ольшанський згадує про Україну (також Білорусь і Польщу, відзначаючи, що і там населення виступало проти гітлерівських і проти советських військ). Найцікавішу згадку капітана Б. Ольшанського про дії УПА, очевидцем яких він був, подаємо в перекладі з російської мови. Зазначимо, що важливе не те, як саме дані події Ольшанський трактує (він виступає з позицій Москви), а що саме він бачив і зафіксував у книжці „Ми прийшли с Востока”, тобто „Ми прийшли зі Сходу”. Ось як зустрічало населення України Советську Армію. Цитуємо із сторінок 172-174 (дія відбувається в 1944 році).

„... За провідника ми взяли хлопчика. Переїхали лісовою дорогою через місток, аж щось на шляху, крізь кущі, засвітилось. „Другий міст горить, дороги нема”, — доповів наш провідник. Командир зводу наказав повертати авто назад, але і позаду, в бік першого мосту — теж загорілось. „Всі з машини!” Повискакували, залагли під боками кузова. Вчасно! По машині залпом і вроздріб вдарили кулі. Хлопчик не встиг вискочити, упав і тонко, жалібно застогнав...

Ми лежали і відстрілювались до наступного ранку. Вдосвіта ми почули сигнали під'їжджаючих воєнних авт. „Обережно! Бандити!” Але кущі, ліс — мовчали. Нічні вороги зникли так же непомітно, як і перед тим з'явилися.

„Бандити” — антисоветські партизани, зветься „бандерівцями”... Під Сарнами їх нараховують до сорока тисяч. Посилають спеціальні війська для прочи-

сування лісів. Участок Ковель—Сарни — без місцевої громадської влади, бо по селах нема життя головам сільрад. Кожний новий голова за день-два — вже зарізаний, якщо не встиг втікати. Десять днів блокують повстанці советське місто Луцьк, ні ввійти, ні вийти, аж доки не прийшла дивізія військ НКВД. На дорогах з'являються палиці з прибитими до них дощечками-гаслами: „За вільну Україну!”

(Від Перекладача: далі Б. Ольшанський твердить, що, мовляв, писали тільки за „вільну”, а не за самостійну... І починає переконувати, що писали „за вільну”, бо не хотіли „протиставляти себе іншим народам СРСР”... Тут не варто пояснювати, що гасло „За вільну Україну” включає само-собою всі поняття волі народу).

„... Кадри націоналістів закордонної орієнтації доповнюються „східняками”, — пише далі Ольшанський. — У невідповідний час, бо співбраття в армії не можуть відкласти свого головного завдання — боротьбу до переможного кінця із зовнішнім, німецьким ворогом. Впарі з важкими тактичними промахами, діють антисоветські партизани України”...

Остання (відома Ольшанському) велика акція — замах на командуючого Першим Українським Фронтом, генерала армії Ватутіна. (Якому в Києві після війни поставила Москва пам'ятник ще й із написом, мовляв, „від українського народу” — Перекладач).

На цьому закінчуємо цитату.

Л. П.

ПОВІДОМЛЕННЯ

На засіданні ГУ ООЧСУ 11 вересня ц. р. склав я умотивовану заяву-рішення про те, що, видавши вересневе число „Вісника” (9 [143] 1960), складаю обов'язки редактора журналу і голови ГУ ООЧСУ — відходжу від праці, яку виконував досі.

Відходячи, висловлюю глибоке признання і подяку авторам і співробітникам „Вісника” і видань за співпрацю в журналі і видавництві. Сердечно дякую членам ГУ та Управам Відділів за дружню співпрацю в керівництві діяльністю організації, а Членству за проведену роботу.

І. Вовчук

ПОДЯКА

На засіданні Головної Управи ООЧСУ в дні 11-го вересня 1960 року проф. Іван Вовчук зложив заяву, що уступає з становища голови ГУ ООЧСУ та начальника редактора „Вісника”.

Приймаючи з жалем до відома цю заяву, Головна Управа висловлює щирі подяку проф. Іванові Вовчукові за довголітню та віддану працю на обох постах.

Нью Йорк 11 вересня 1960 р.

За Головну Управу ООЧСУ:

Теодор Качалуба
в. о. голови

д-р Володимир Нестерчук
генеральний секретар

(Продовження з 2-ої стор. обкладинки)

По \$20.00: Г. Курилів, М. Вілоскурський, Е. Васи-
лина.

По \$10.00: Я. Яворівський, А. Перецький.

По \$5.00: Г. Дробний, М. Вінювський, Я. Питляк, А.
Пшиничний, М. Вацик.

По \$3.00: О. Постолювський, В. Масляк.

По \$2.00: Я. Зарицький, К. Цепенда, В. Булик.

По \$1.00: М. Водковський, І. Бойко, В. Мордованець,
Л. Кіналь, І. Стецько, П. Серило, І. Печ, В. Куцло, О.
Маційовський, М. Каптановський, Торокий, К. Круп-
ський, С. Мількович, Я. Чириба, І. Палагнюк.

Листи чч. 558, 559, 560. Збірщик Павло Павлик —
\$275.00.

По \$30.00: М. Край, П. Павлик, В. Верещинський.

По \$25.00: В. Захарійчук, Л. Кльось.

\$20.00 — д-р В. Крук.

По \$10.00: М. Ціко, д-р В. Мигаль, М. Приймаченко,
А. Блюй.

По \$5.00: М. Опришко, Д. Гуменяк, д-р В. Кушнір,
М. Калнич, І. Слупецький, В. Савчин, В. Вігун, С.
Марилів.

По \$3.00: Р. Лазарчук, В. Керницький, Г. Копач, І.
Копач, М. Швед.

По \$2.00: М. Сапа, Я. Федірко, С. Гнип, І. Магда,
В. Синюк.

По \$1.00: А. Газда, М. Дудун, М. К., І. Стружов-
ський, С. Софійчук, В. Яворський, Е. Федак, Казівич,
Р. Кахній, М. Попек.

Листа ч. 517. Збірщики: В. Коваль і М. Заблоцький
— \$222.00.

\$50.00 — І. Рожак.

\$25.00 — В. Коваль.

По \$15.00: С. Ославський, М. Лозинський.

По \$10.00: О. Кіндрат, М. Федоріна, В. Плюта, І. Ді-
дунік, С. Лехно, В. Бабій, І. Вовчик.

По \$5.00: Т. Ярмилюк, І. Футяк, І. Федорків, І. Га-
домський, М. Стець, С. Плюта.

По \$2.00: І. Спольський, П. Митник, Т. Коцель, В.
Слободян, І. Валяк.

По \$1.00: К. Співак, М. Крук, О. Сулима, В. Кра-
вець, К. Топій, Д. Скап, Р. Кіпіш.

КЕНТОН, ОГАЮ

Листи чч. 663-667. Збірщики: Микола Хлиста, Ва-
силь Содук і Іван Іваницький — \$490.00.

\$50.00 — Дмитро Поліщук.

\$30.00 — Степан Гудз.

По \$25.00: М. Хлиста, П. Гудзовський, Осередок
СУМА Кентон, П. Діделевич.

По \$20.00: І. Бик, М. Сметанюк, З. Ромахний, В. Со-
дук, І. Димчишин.

По \$15.00: Відділ УККА Кентон, В. Волощук, П. Са-
харевич.

По \$10.00: П. Бабич, С. Жабінський, І. Коваль, Г.
Льницький, Відділ УНС Кентон, Інсп. Д. Головатий,
В. Фридрак, І. Олійник, Відділ „Провидіння” Кентон.

По \$5.00: Відділ УНП, Кентон, д-р С. Курилас, д-р
Я. Музичка, проф. В. Яцикевич, В. Григорчук, І. Іва-
ницький, І. Фінковят, М. Босий, Ф. Гаврилюк, М. Бурий.

\$3.00 — о. Т. Дурбак.

По \$2.00: Інж. В. Печенюк, В. Опришко, А. Фінковят,
А. Стрихальський, М. Мельник, М. Осадців, П. Максим,
В. Коцюруба, Б. Маланій.

По \$1.00: І. Глинський, О. Цуняк, С. Фур, І. Демчак.

ЮТІКА, Н. Й.

Листа ч. 351. Збірщик Лев Кокодинський — \$72.00.

\$25.00 — Л. Кокодинський.

\$10.00 — В. Івасів.

По \$5.00: М. Гумницький, Б. Козій, Ст. Мельник.

\$3.00 — Д-р О. Волянський.

По \$2.00: М. Дмитрів, В. Рабій, М. Худик, В. Гнатів,
В. Драгош, Р. Яцків, Е. Кахникевич, А. Негович, д-р
В. Когутяк.

\$1.00 — В. Кропельницький.

Листа ч. 358. Збірщик: Михайло Козар — \$44.00

\$5.00 — О. Холява.

\$3.00 — Ю. Громів.

По \$2.00: О. Герець, В. Ярмак, В. Лобащук, Ст. Гуцал.

По \$1.00: І. Диbach, Я. Ликтей, Ст. Бабяк.

Дрібні пожертви — \$25.00.

Листа ч. 359. Збірщик: Михайло Козар — \$57.00.

По \$10.00: В. Величко, М. Козар.

По \$5.00: В. Вігун, В. Запаранюк, М. Кучера, Я. Яц-
ковський, С. Цибрух.

По \$2.00: З. Воднарчук, В. Кізін.

По \$1.00: З. Войтович, Р. Герець, Гр. Прилепа, М.
Юрчишин, В. Гнатів, В. Стрільчук, І. Кошикар, З. Са-
вицький.

Листа ч. 360. Збірщик Михайло Козар — \$29.50.

\$5.00 — В. Рабарський.

\$3.00 — Е. Кахникевич.

По \$2.00: В. Зима, Е. Грега, І. Дзядик, В. Вігак, М.
Косар, І. Коциндра, М. Фінів, о. В. Смик.

По \$1.00: П. Андроняк, Г. Андроняк, Г. Іванишин, І.
Шипка, М. Драгош.

О. Дзядик — 50 центів.

ПАЛАТАЙН, ПЛІ.

Листа ч. 881. Збірщик Степан Гедзик — \$59.00.

\$10.00 — Стефінів Тома.

По \$5.00: М. Банах, В. Райтер, Д. Волощук, Комар,
М. Запорізький, Ст. Гедзик, Вол. Бацвин, А. Джура.

По \$3.00: І. Федін, П. Яцків.

\$2.00 — Е. Мельник.

\$1.00 — Стратейчук.

ЛОС АНДЖЕЛЕС, КАЛІФ.

Листи чч. 371-380. Збірщик Петро Семчишин — \$71.00.

\$10.00 — О. Брікнер.

По \$5.00: О. Голуб, П. Семчук, А. Незнаний, В. Гу-
бицький, Д. Гаранджук, М. Паслась, С. Козій, В. Гірка.

\$4.00 — Г. Чельняк.

\$3.00 — М. Новак.

По \$2.00: Т. Лукач, М. Кріль, Г. Шумний, В. Михай-
лів, С. Буржан, І. Гриців, М. Гира.

ПІТСБУРГ, ПА.

Листи чч. 821-850. Збірщик: 21-ий Відділ ООЧСУ —
Разом \$364.50.

По \$20.00: П. Зеленецький, М. Римяк.

\$10.00 — Т. Конецький.

По \$5.00: М. Міщук, І. Отчич, П. Вліщ, М. Прокопчук, П. Плакс, Р. Чорній, Н. Василик, В. Ткачук, П. Годованець, К. Полатайко, В. Коваль, М. Крупа, М. О. Малюк, М. Олійник, М. Вбік, М. Юхнівський, Д. Мельничук, М. Турчин, В. Мазур, Я. Купчак, В. Шабатура, О. Голубяк, С. Блажків, П. Щерба, Г. Смолин, В. Джуган, О. Вертилецький, В. Льницький, Н. Фір, А. Плюта, І. Міхалин, П. Германський, М. Дуткевич, М. Баран, М. Семків, В. Курман.

\$4.00 — М. Козак.

По \$3.00: Д. Головатий, о. Е. Весоловський, А. Маркс, В. Паліцак, І. Гіцак, Ю. Челепіс, П. Велгош.

По \$2.00: М. Чорній, А. Воднар, А. Сливчук, М. Годованець, В. Стець, М. Баранів, А. Івасів, П. Шагала, А. Путяк, О. Полатайко, В. Сачко, М. Малевич, М. Пиптик, В. Маланчук, Ю. Кравців, Г. Баран, М. Львівський, І. Сало, П. Перкун, С. Ягушак, В. Валько, М. Вілик, М. Чудійович, М. Коріновська, Т. Капирка, С. Мельник, Є. Білінський, О. Баран, П. Яцишин, П. Локатир.

По \$1.00: С. Литвин, В. Вачинич, С. Засадний, М. Ольховий, М. Гузар, С. Міняйло, П. Веретик, П. Лойко, А. Шмуль, Ю. Турчин, М. Салогуб, І. Кростинський, Д. Гнатів, Д. Кіров, М. Добрянський, Є. Зварич, М. Марців, Ф. Скрип, Д. Гошва, Д. Добурчак, М. Козак, В. Вобурчак, Є. Віхрик, І. Солонина, П. Завірюха, І. Матвієшин, В. Прунчак, В. Фанок, А. Мицьо, Д. Осадців, П. Шевчук, М. Мох, І. Корбецький, М. Прогоняк, М. Швед, М. Палиця, В. Савицький, В. Гула, С. Гумилович, І. Родзай, І. Митрович, І. Анчишин, О. Дроботій, А. Вархоляк, К. Шиманська, П. Сенів, В. Стефанишин, В. Гуминецький.

По 50 центів: М. Вобин, І. Качмар, М. Добрянська.

НІУ ЙОРК, Н. Й.

(Продовження виказу з червеневого числа „Вісника”)

Листи чч. 7, 12 і 13. Збірщик Василь Магаль —
\$360.00.

\$100.00 — В. Магаль (\$50.00 — для родини, \$25.00 — на Фонд Визвольної Боротьби ім. С. Бандери, \$25.00 — на пам'ятник).

\$25.00 — І. Лозовий (на Фонд Визвольної Боротьби ім. Ст. Бандери).

По \$15.00: В. Хомут (\$10.00 для родини і \$5.00 на пам'ятник), І. Демків (\$10.00 для родини і \$5.00 на пам'ятник).

По \$10.00: М. Жупанський, І. Кошарюк, М. Кондрин (на Фонд Визвольної Боротьби ім. С. Бандери), П. Згоба, М. Сливка, М. Коваль, В. Кармелюк, Т. Лешко, А. Федоляк, Д. Василькевич (на Фонд Визвольної Боротьби ім. С. Бандери).

По \$5.00: В. Король, Чаплинський, С. Принь, Н. Онушкевич, М. Пітула, С. Легута, І. Рак, О. Сидор, І. Луцик, П. Малець, І. Воробець, Г. Андрусишин (на Фонд Визвольної Боротьби ім. Ст. Бандери), В. Дутка, П. Кисіль, С. Недошитко, О. Налісник, М. Стасів, М. Ретька, С. Сарабин (на Фонд Визвольної Боротьби ім. Ст. Бандери).

По \$3.00: А. Дяк, В. Стойкало.

По \$2.00: А. Недороба, В. Гавдан.

Листа ч. 26. Збірщик С. М. Чорний — \$155.00.

\$25.00 — Т. Гринів („Альмор Компані”).

\$20.00 — С. Глоба, Крамниця „Вроди”.

\$15.00 — І. Кульчицький.

По \$10.00: М. Чорний, Д. Нагірний, С. Рак.

По \$5.00: Я. Стасюк, М. Барановський, Я. Мушкевич, І. Крайник, Т. Ратуш, Т. Шумилович, Івасівка і Карпінський, Ладонівська.

\$3.00 — О. З.

\$2.00 — О. Маницька.

Листа ч. 37. Збірщик З. Олійник — \$45.00.

По \$10.00: А. Вдовенчук, М. Лопатка.

По \$5.00: О. Шалай, М. Гай.

По \$3.00: Вогун, Сіті Штор.

\$2.00 — М. Саша.

По \$1.00: Солян, Гельр, М. Б. С. Подоля, Купіцький, М. Кобер.

Листа ч. 20. Збірщик Л. Пришляк — \$23.00.

\$10.00 — І. Винник.

\$6.00 — Л. Пришляк.

\$3.00 — П. Зимний.

\$2.00 — О. Возний.

По \$1.00: Д. Сохановський, П. Маколяс.

Листа ч. 19. Збірщик Ю. Копчинська — \$30.00.

По \$10.00: Ю. Копчинська, Враття Стасюки.

По \$5.00: Юфрим, Губицька.

Листа ч. 12. Збірщик І. Сусь — \$66.00.

\$20.00 — В. Гаврилук.

\$10.00 — Я. Коструба.

По \$5.00: І. Сусь, М. Ходоба, М. Лев, М. Кулинич, М. Солига, В. Райовий, М. Лотоцький.

\$1.00 — М. Олійник.

Листа ч. 8. Збірщик С. Чума — \$95.00.

\$25.00 — М. Пізняк.

По \$10.00: Е. С. Чума, В. Захарчук.

По \$5.00: В. Харук, О. Харук, Р. Крупка, І. Книш, В. Босяк, М. Грицковян, В. Комар, Я. Галатин, А. Григорків, Р. Підгородецький.

Листа ч. 5. Збірщик Я. Кіцюк — \$100.00.

\$15.00 — П. Пайтра.

\$10.00 — Д-р М. Кравчук.

По \$5.00: Я. Кіцюк, В. Костик, І. Залуцька, Я. Гайда, О. Куйбіда, Е. Костек, Родина Сокіл, В. Босяк, О. Цимбалістий.

По \$3.00: Д-р Борисів, Е. Щербатюк.

\$2.50 — І. Жук.

По \$2.00: В. Корсунь, М. Странд, Данилович, Васків, С. Кравчинюк, Мг. Залуський, А. Федьків, Я. Буковський.

По \$1.00: М. Ніч, Левицький, П. Штига, Д. Грицак, В. Оленський.

50 центів — Я. Кіцюк.

Листа ч. 29. Збірщик Д. Залізняк — \$56.00.

По \$10.00: С. Пшик, М. Кіра.

По \$5.00: Шевський Варстат Кручовий, С. Домашук, В. Лавро, Я. Харчишин.

\$4.00 — П. Лапчак.

По \$2.00: М. Заяць, В. Баран, К. Кіфор, Т. Бучак, І. Федусь, М. Задор.

ВСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ ЩИРЕ СПАСИБИ!

(Продовження виказу в наступному числі)

**О. ОГЛОБЛИН
ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА
ТА ЙОГО ДОБА**

Монографія на 410 сторінок з 10 розділів — це синтеза наукової праці автора протягом кількох десятиліть над „Добою мазепинського ренесансу“.

Книга в твердій оправі (емітація шкіри) з золотим відбитком на обкладинці.

Ціна книги — з пересилкою — \$ 6.00

Замовлення приймає:

VISNYK

P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

ТИЖНЕВИК

ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ

Орган Українського Визвольного Руху

Річна передплата:

звич. поштою 7.—дол. — лет. поштою 12.—дол.
„ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ“ подає правдиві інформації про події на українських землях та приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи їх в дусі інтересів української справи.

„ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ“ речево дискутує суспільні й політичні питання української еміграції і містить хроніку українського життя з усіх закутин світу.

„ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ“ — це універсальний часопис української еміграції й тому повинен знайтися в кожній українській хаті.

Зголошення передплати просимо слати до:

Verlag SCHLACH PEREMOHY
München 8, Zeppelinstr. 67, Germany.

ШАНОВНІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ!

ДЕХТО З ВАС ЗАБУВ ВНЕСТИ ПЕРЕДПЛАТУ, ЦЕ НЕ ЗМИЦНЮЄ ВИДАВНИЦТВА, А УСКЛАДНЮЄ І ГАЛЬМУЄ ЙОГО ПРАЦЮ. ВИСНОВОК: ВИПЛІТЬ ЯКНАЙСКОРИШЕ НАЛЕЖНУ З ВАС ПЕРЕДПЛАТУ.

АДМІНІСТРАЦІЯ „ВІСНИКА“

**НЕМАЄ УКРАЇНСЬКОЇ РОДИНИ
БЕЗ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГОЗБІРНИ!
НЕМА УКРАЇНСЬКОЇ КНИГОЗБІРНИ
БЕЗ ВИДАНЬ ООЧСУ:**

Ціна в дол.

Е. Малашок: Illustrissimus Dominus Mazera — тло і постать, 32 стор.	0.50
* Історія Русів, 346 стор., тв. справа	3.00
Д. Донцов: Підстави нашої політики, 210 стор., тверда справа	2.75
Д. Донцов: Правда прадідів великих, 95 стор.	0.50
Д. Донцов: Поетка вогняних меж — Олена Теліга, 93 стор.	0.50
О. ОГЛОБЛИН: Гетьман Іван Мазепа та його доба 410 сторінок	6.00
О. ОГЛОБЛИН: Думки про Хмельниччину	1.00
О. ОГЛОБЛИН: Українсько-московська угода 1654 р., 100 стор.	0.50
О. ОГЛОБЛИН: Хмельниччина і Українська державність, 24 стор.	0.25
Е. Малашок: Малоросійство, 36 стор.	0.50
Е. Малашок: До проблеми большевизму, 32 стор.	1.00
Е. Малашок: Нариси з історії нашої культури, 80 стор.	0.50
Е. Малашок: Остання весна — поезії, 104 стор.	1.50
Правда про Росію — за Астольфом де Кюстіном опрацював О. Мирчанський	2.00
А. Княжинський: На дні ССРСР, 232 стор.	2.75
У. Самчук: Чого не гоїть огонь. Роман. — 288 стор.	3.75
Ф. Одрач: Щебетун — повість, 294 стор.	2.50
Т. Ерем: Советський акваріум, 142 стор.	0.50
Л. Старицька-Черняхівська: Іван Мазепа, стор. 154.	1.25
Л. Старицька-Черняхівська: Останній сніп, 44 сторінки	0.50
М. Щербак: Багаття — лірика, 64 стор.	0.75
М. Щербак: Шлях у вічність, поема, 29 стор.	0.25
В. Гринько: Панславизм в советській історіографії і політиці, 37 стор.	0.25
Б. Кравців: Людина і воєк (сл. п. Р. Шухевича-Чупринки), 31 стор.	0.25
Е. Ляхович: Перевірка наших позицій, 15 стор.	0.15
В. Січинський: Крим — істор. нарис, 31 стор.	0.25
П. Мірчук: З мого духа печаттю (у 25-ліття ОУН, 30 стор.	0.25
РІЧНИКИ „ВІСНИКА“ за 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958 і 1959 роки в гарній полотняній оправі з золотими витисками	5.00

АНГЛОМОВНІ ВИДАННЯ:

Le Vasseur De Beauplan: "A Description of Ukraine" в книзі 3 мали України з XVII стол.	3.00
М. Чировський: The economic factors in the growth of Russia, тв. справа, 178 стор.	3.75
О. ОГЛОБЛИН: Treaty of Pereyaslau, 100 стор.	0.50

Замовлення просимо прислати на адресу:

VISNYK

P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.